

Kultūros ir meno projektų bei procesų stebėsenos ir analizės modeliavimo sistema

Cirko sritis

Ekspertinio vertinimo ataskaita

Ši ataskaita yra tyrimo *Stebėsenos, analizės ir modeliavimo sistemos kokybinių rodiklių nustatymas. Cirko sritis*, vykdomo siekiant sukurti Kultūros ir meno projektų ir procesų stebėsenos ir analizės modeliavimo sistemą (SAMS), dalis.

Parengė Audronis Imbrasas

Ataskaita parengta vykdant projektą „Kultūrinės plėtros projektų ir procesų valdymo, stebėsenos ir analizės sistemos sukūrimas ir išbandymas“.

Projektas bendrai finansuojamas iš Europos socialinio fondo lėšų (Projekto Nr. 10.1.1-ESFA-V-912-01-0033).

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Lietuvos kultūros tarybai priklauso autorių turinės teisės atgaminti bet kokia forma ar būdu, išleisti ir viešai skelbti (visą ar dalimis), įskaitant padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais, tyrimą ir visas pateiktas rekomendacijas. Šios informacijos naudojimas galimas mokslo ir nekomerciniais tikslais, nurodant cituojamą šaltinį.

Autorių išreikštas požiūris nebūtinai sutampa su Lietuvos kultūros tarybos.

Turinys

Ataskaita	4
Cirko srities apibrėžimas.....	4
Cirko srities Proceso aprašymas.....	11
Cirko srities veiklos ir jų aprašymai.....	23
Cirko srities veiklomis sukuriami pagrindiniai produktai, paslaugos ir jų aprašymai.....	26
Cirko srities Procesas ir Projektas.....	29
Kriterijų sąrašas.....	33
Kriterijų aprašas.....	33
Rodiklių sąrašas.....	34
Rodiklių aprašas.....	35
Prieinamų cirko srities duomenų ir ataskaitai rengti naudotų šaltinių sąrašas.....	36
Santrauka	38
Cirko srities apibrėžimas.....	38
Cirko srities veiklų sąrašas.....	38
Cirko srities produktų ir paslaugų sąrašas.....	42
Cirko srities raidos apibrėžimas.....	44
Cirko srities projekto apibrėžimas.....	48
Cirko srities raidos vertinimo kriterijai.....	49
Cirko srities raidos rodikliai.....	50
Cirko srities projekto vertinimo kriterijai.....	51
Cirko srities projekto rodikliai.....	52

Ataskaita

NB: ataskaitai naudota įvairių šaltinių medžiaga metodiniu požiūriu nėra vienuose, todėl pateikiami duomenys turėtų būti interpretuojami tik kaip pradinis atskaitos taškas vertinant cirko srities raidą ir dabartinę situaciją Lietuvoje. Duomenys ir interneto nuorodos nuolat kinta, todėl ataskaitą skaitant po kurio laiko tikrovė ir nuorodos jau gali būti pasikeitę. Šios srities procesai tikrovėje vyksta itin dinamiškai, netgi pačios ataskaitos rengimo metu atsirado struktūrinių pokyčių. Be to, analizė daryta neatsižvelgiant į COVID-19 pandemijos protrūkio sukeltas socialines, ekonomines ir politines pasekmes – ši poveikį gali tekti vertinti ateityje.

Cirko srities apibrėžimas

Cirko, kaip savarankiškos profesionaliųjų scenos menų srities, supratimas vystėsi labiausiai XX ir XXI amžių sandūroje – XXI amžiaus pradžioje. Jo apibūdinimų ir sampratų yra labai įvairių ir skirtingų – nelygu šalis, jos kultūros politika, kultūros ir menų raidos dėsniniai, socialinė sankloda, pilietinės visuomenės branda. Šioje srityje pastaruosius porą dešimtmečių vyksta ypač ryškus virsmas iš tradicinio cirko, kaip triukais ir įvairiais efektais, ekscentrika, žiūrovų stebėjimu ir dažnai gyvūnų naudojimu grįstos laisvalaikio reginių rūšies, į profesionaliųjų scenos menų rūšį, gretinamą ir siejamą su teatru, šokiu, muzikiniais spektakliais. SAMS rengimo metu pasaulyje nebuvo nusistovėjusi šią sritį įvardijanti terminologija. Įvairūs enciklopediniai ar profesiniai šios srities leidiniai priklausomai nuo jų atstovaujamos kalbinės aplinkos, šalies istorijos, kultūros politikos ir visuomenės mentaliteto bei suvokimo apie šią sritį ir scenos menų visumą kontekstų, taip pat konkretaus teksto autoriaus asmeninės patirties ir nuostatų itin skirtingai apibūdina Cirko sąvoką. Tradicinio ir šiuolaikinio, naujojo, cirko atstovų požiūriai ir pasaulėžiūros dažnai radikaliai skiriasi, remiasi priešingomis vertybėmis, tai lemia ir visos srities teorinio pagrindimo, interpretacijų įvairovę, kartais – visišką tarpusavio nesuderinamumą.

Be to, cirko menas, kaip profesionaliųjų scenos menų sritis, dalyje šalių labai dinamiškai ir sparčiai vystosi, – tad srities situacija, jos teorinės refleksijos ir meninė visuma nuolat kinta.

Vis dėlto dauguma apibrėžimų, ypač tradiciniame cirke, balansuoja tarp dviejų pagrindinių supratimų: cirko, kaip veiklų srities, vienijančios įvairias cirko disciplinas bei jų atmainas, ir cirko, kaip statinio ar erdvės, kur vyksta šios srities pasirodymai, apibūdinimo. Šiame tyrime bus kalbama labiausiai apie cirką kaip menų, scenos / atlikėjų menų sritį. Toliau pateikiame šios sąvokos apibrėžimų kai kuriuose pagrindiniuose enciklopediniuose leidiniuose citatas.

Prancūzų visuotinė enciklopedija¹:

„Kaip ir savo ištakose, kurių formą jis išlaiko, nepaisydamas atliekamo vaidinimo savybių, cirkas yra centras, kuriame kristalizuojasi žiūrovų, ieškančių išskirtinių, fantastinių, nepaprastų įspūdžių, emocijos. Savo architektonika tai gladiatorių arena, raitelių akrobatų hipodromas, jojikų maniežas, raitosios pantomimos kavalkadų amfiteatras, velodromas, stadionas, podiumas ar žiedas. Jo forma taip gerai atspindi jo egzistavimo priežastį, ji sprendžia nuolatinę sceninę ir optinę problemą: rasti erdvės evoliucijai, atliepiančiai didžiausią aktorių laisvę spektaklyje, kuriame kiekvienas turi veikti vienodai intensyviai, kad ir kokią vietą jis užimtų. Klausimas, kuris, nuolat užduodamas ir identišškai atsakomas, užtikrina cirkui jo prigimtinei formą.“

Britų enciklopedija²:

„Cirkas – pramoginis reginys arba spektaklis, paprastai susidedantis iš dresuotų gyvūnų veiksmų ir įgudusių bei drąsių artistų pasirodymų. Šis žodis turi tą pačią šaknį kaip „ratas“ arba „perimetras“ (angliškai „circle“ arba „circumference“ – aut. past.) ir primena savitą aplinką, kurioje toks reginys vyksta, – žiedą, apskritą erdvę, paprastai apjuostą aptvaro (arba bordiūro). Toks ratas gali būti arenoje, cirko pasirodymams skirtame pastate, arba palapinėje, ir paprastai būna apsuptas žiūrovų sėdynių eilėmis.

Tačiau egzistuoja šio apibrėžimo variacijų, ir bet koks griežto, viską apimančio apibūdinimo siekis sumažina sąvokos taikymo konkrečiai tautai, kartai ar nuosavybei galimybę. Kai kurie cirkai nenaudoja dresuotų gyvūnų, pavyzdžiui, Kinijoje ar Afrikoje, kur vaidinami akrobatikos aktai, panašūs į tokius pačius bet kur kitur, tačiau su religinėmis ir folklorinėmis šaknimis. Įvairiais laikotarpiais cirkai pateikdavo papildomų atrakcijų, tokių kaip gatvių eisenos, žvėrynai, atrakcionų pasirodymai, pantomimos ir teatro vaidinimai. Daugelis cirkų, ypač Europoje, buvo stacionarūs ir užėmė nuolatinis, dažnai elegantiškus, pastatus didžiuosiuose miestuose. Kiti plačiai keliaudavo – iš pradžių arkliais ir vežimais, vėliau geležinkeliais, laivais ar netgi lėktuvais – ir pasirodydavo palapinėse, teatruose, o praeito amžiaus septintojo dešimtmečio pradžioje ir didžiulėse uždaroje sporto arenose. Daug cirko trupių, ypač Jungtinėse Valstijose, pasirodo tuo pat metu trijuose ar daugiau žiedų, stačiakampio arba elipsės formos pastatuose ar palapinėse, kiti išsaugojo vieno žiedo formatą.“

Didžioji rusų enciklopedija³:

„CIRKAS (lot. „circus“ – ratas), 1) meno rūšis, kurios viena pagrindinių raiškos priemonių yra triukas, veiksmas, esantis už įprastos žmogaus logikos ir galimybių ribų. Triukus derinant su aktorinės vaidybos priemonėmis sukuriama atskiri, užbaigti vieno ar grupės artistų numeriai, kurių visuma sudaro cirko programą. 2) Apibendrinantis visų efektingų numerių, programų, vaidinimų, spektaklių, atliekamų cirko raiškos priemonėmis, pavadinimas. 3) Specialus įpūdingas statinys su kupolo stogu, maniežu, amfiteatru žiūrovams, specialia technine įranga, patalpomis

1 Prieiga internete: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/cirque/>

2 Prieiga internete: <https://www.britannica.com/art/circus-theatrical-entertainment>

3 Prieiga internete: https://bigenc.ru/theatre_and_cinema/text/4677804

gyvūnams ir t. t. Senovės Romoje – elipsės formos arena su tribūnomis, kurioje vykdavo vežimų lenktynės. Tarp lenktynių etapų pasirodydavo akrobatai, ekvilibristai, dresuotojai, komikai ir pan.“

Visuotinė lietuvių enciklopedija⁴:

„Cirkas (lot. *circus* – ratas), meno šaka, pagrįsta jėgos ir miklumo demonstravimu, ekscentrika, dresuotų gyvūnų atrakcionais; organizacija, rengianti tokius pasirodymus. Svarbiausi cirko žanrai: akrobatika, dresūra, ekvilibristika, gimnastika, iliuzionizmas, klounada, voltiziravimas, žongliravimas. Cirko vaidinimai daugiausia pramoginio pobūdžio, juose gausu sporto (gimnastikos, sunkiosios atletikos) ir kitų meno šakų (pantomimos) elementų. Pasirodymą sudaro savarankiški įvairios (kartais vienodos) tematikos numeriai. Cirko pradmenų buvo liaudies žaidimuose, religinėse apeigose, darbo procese.“

Vikipedija⁵:

„Cirkas (lot. *circus* – ratas) – pramoginio meno šaka, pagrįsta jėgos ir miklumo demonstravimu, ekscentrika, dresuotų gyvūnų atrakcionais. Taip pat cirku vadinama organizacija, rengianti cirko vaidinimus, bei vieta, kur šie vaidinimai vyksta.“

„Baltijos cirkas“ savo interneto svetainės istorijos skirsnyje pateikia tokį apibūdinimą⁶:

„CIRKAS (lot. *circus* – ratas)

1. pramoginio meno šaka, pagrįsta jėgos ir miklumo demonstravimu, ekscentrika, dresuotų gyvūnų atrakcionais;
2. organizacija, rengianti cirko vaidinimus; ir
3. pastatas (stacionarus arba kilnojamas), kuriame šie vaidinimai vyksta.“

Žinotinas ir toks universalus atskiro teoretiko apibrėžimas⁷:

„Cirkas yra organizuotas gyvūnų ir įgudusių atlikėjų, kurie vaidina viename ar keliuose ratuose, kuriuos sudaro žiūrovų apsupta arena, pasirodymas.“

Būtina atkreipti dėmesį, jog visi pateikti apibrėžimai suformuluoti remiantis tradicinio cirko istorija, patirtimi ir mentalitetu. Net ir tokių cirko apibrėžimų yra gausybė, jie labai skirtingi. Tačiau dauguma šios žmonijos kūrybinės veiklos tyrinėtojų pastaraisiais metais sutaria dėl keleto aspektų: cirkas yra nuolatiniame kaitos būsenoje, kinta kartu su jį supančia visuomene, gali būti laikomas viena tarptautiškiausių ir paslankiausių bei mobiliusių meno formų, iš dalies apima skirtingas kitas meno sritis bei kai kurias sporto šakas, ir nors dažnai jis laikomas žemesne rūšimi negu XXI amžiaus pradžioje daugumoje išsivysčiusių šalių instituciškai pripažinti menai, vis dėlto turi potencialo labai sparčiai vystytis ir tapti bene universaliausiu iš iki šiol žinomų scenos menų. Nuo XX amžiaus paskutiniojo ketvirčio itin greitai besikeičiantis šiuolaikinis cirkas į ankstesnius apibrėžimus nebetelpa, juos tarsi sprogdina iš vidaus ir tempia į skirtingas puses.

4 Prieiga internete: <https://www.vle.lt/Straipsnis/cirkas-60998>

5 Prieiga internete: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Cirkas>

6 Prieiga internete: <http://www.cirkas.lt/langlt/istorija/>

7 Marcello Truzzi, „The Decline of the American Circus: The Shrinkage of an Institution“. *Sociology of Everyday Life*. (Marcello Truzzi ed.) Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall 1968, p. 315.

Pasak įvairių šaltinių, skirtingo formato cirko reiškiniai daugumoje išsivysčiusių visuomenių egzistavo nuo senovės, jų šaknys persipynusios su kitais scenos menais – teatru, šokiu ar muzika – arba su sporto šakomis – gimnastika, akrobatika, atletika, jodinėjimu. Jie taip pat apima pastatų įrengimo architektūrines idėjas bei inžinerinius scenos / arenos ir atitinkamos įrangos išradimus. Patyrę gausią visuomeninę kritiką dėl gyvūnų išnaudojimo, dalis cirko darinių šiais laikais to atsisakė, – nors, žvelgiant ekonominiu ir socialiniu požiūriu, tai buvo ir tebėra prieštaravimai vertinamas procesas, nes daugeliui šių veiklų profesionalų teko ir tenka keisti profesijas ar atsisakyti veiklos. Dauguma cirko organizacijų rūpinasi saugia artistų darbo aplinka ar aplinkos tausojimu. Dalis cirko profesionalų būna labai universalūs ir valdo po keletą skirtingų profesijų, – jie atlieka skirtingas funkcijas scenoje, patys konstruoja ir prižiūri palapines ar įrangą, išranda ir pasigamina sceninės įrangos reikmenis, užsima vadyba, logistika, renginių vietų apsauga ir t. t.

Šio tyrimo rengimo laikotarpis ypatingas tuo, kad pastaruosius du–tris dešimtmečius cirkas patiria didžiulius pokyčius – nuo tradicinio cirko atsiskyrė naujasis / šiuolaikinis cirkas, kuris savo ruožtu visiškai ar beveik nenaudoja dresuojamų (kančinamų) gyvūnų, ir nuo labiausiai pramogai skirtų, triukais bei juokiniu grįstų divertismentų judėjo ir tebejudą rimtųjų scenos menų, teatro plačiausia prasme link. Tradicinis cirkas ir toliau egzistuoja daugelyje pasaulio valstybių, tačiau jo apimtys mažėja, tuo metu naujasis cirkas jį kultivuojančiose šalyse vystosi labai greitai, jo principai, veikiančių mokyklų ir trupių vadyba bei logistika ėmė panašėti į teatro, šokio trupių ar muzikos ansamblių. Šio tūkstantmečio pradžioje Prancūzija turėjo jau apie penkis šimtus cirko mokyklų bei studijų, per du šimtus trupių ar pavienių nuolat viešai pasirodančių cirko menininkų. Cirko inovacijas, infrastruktūrinius darinius bei visą procesą kaip dar vieną visuomenės kūrybiškumo apraišką viena po kitos ima finansuoti pažangiausios valstybės.

Naujojo cirko bangos pradžia viešojoje erdvėje dažniausiai siejama su trupės „Cirque du soleil“ atsiradimu Monrealyje 1984 m., tačiau tuo metu Europoje, ypač Prancūzijoje, taip pat vyko visa apimantys cirko bendruomenės transformacijų procesai – ankstesnės tradicinės cirko šeimos ėmėsi inovatyvių spektaklių, vadybinių veiksmų, naujų mokyklų steigimo. Visa tai vedė į galingą cirko, kaip naujo profesionaliųjų menų žanro, formavimąsi ir visiškai naujos rūšies cirko bangą. Šio tyrimo metu vien Prancūzijoje veikė 14 nacionalinių cirko centrų, 4 aukštosios cirko mokyklos, šimtai trupių bei studijų – apie tai toliau, skirsnyje „Politinis kontekstas“. Tokių ar kitokių nacionalinių ar nacionalinio lygmens darinių atsirado ir kitose šalyse – Kanadoje, Jungtinėje karalystėje, Belgijoje, Ispanijoje, Švedijoje, Suomijoje, Latvijoje ir kitur.

Toks bumus augina ir naują cirko teoretikų, menotyrininkų, kartą. Bet apibendrinimai šioje srityje – itin komplikotas dalykas. Nes tai labai universali, didžiule įvairove išsiskirianti, socialiai įtrauki menų sritis. Įvairios naujojo cirko disciplinos ir rūšys plėtojasi visiškai skirtingose vietose: tradicinėse cirko arenose, palapinėse, kabaretuose, miuzikholuose, varjetė, įprastinėse teatro ar šokio scenose, pagaliau – gatvėje, masiniuose renginiuose. Viskas neatskiriama susipynę. Ir nors kai kurie naujojo cirko kūrėjai laikosi „grynųjų“ žanrų, dauguma jungia keletą rūšių. Ginčijamasi netgi dėl paties naujojo cirko“ termino – yra teigiančių, kad šiai sąvokai priskirtinos tik

formos, atsiradusios cirke tarp 1975 ir 1985 metų, o nūdienė kūryba vadintina „šiuolaikiniu cirku“. Sąvokos, apibūdinančios atskirus cirko meno žanrus ar disciplinas, taip pat patiria ryškią ir labai greitą transformaciją. Siekdami išvengti per ilgų ir komplikuočių aprašymų, šiame tyrime remsimės būtent šiuolaikinio cirko, kuris pastaraisiais metais tampa vis labiau pastebimas Lietuvoje, sąvokomis bei terminais.

Atkreipsime dėmesį, kad ir visuotinai priimtos cirko disciplinų klasifikacijos kol kas nėra, ji kartu su visos srities raida išgyvena nuolatinę pokyčių būseną. Konkrečioje šalyje ar mokymo institucijoje ją lemia ir bendros pasaulinės tendencijos, ir vietinės cirko istorijos tikrovė bei vingiai. Kadangi visa sritis pastaraisiais dešimtmečiais radikaliai keičiasi, vystosi, tai ir atitinkamų disciplinų ar žanrų vertimai įvairiose kalbose nėra nusistovėję, dažnai naudojamas angliškų, prancūziškų ar rusiškų terminų profesinis žargonas. Kaip jau minėta, Lietuvoje dalis naujojo cirko žanrų, ypač šių laikų, yra labai mažai arba visai nematomi, todėl jų apibrėžimai dar nėra nusistovėję, kaip nėra tinkamai išversti ir visi profesiniai terminai.

Lietuvos cirko teoretikas Alvidas Jancevičius tradicinio cirko disciplinų dėlionę mato taip: „Ilgametė šio meno praktika suformavo dvi sąlygines cirko žanrų grupes. Pagrindiniai: akrobatika, ekvilibristika, dresūra, gimnastika, iliuzija, klounada, voltžiravimas, žongliravimas. Kartu sąlygiškai galima išskirti ir antrąją cirko žanrų grupę, kur atskirų triukų ar netgi ištisų numerių neįmanoma priskirti vienai siaurai grupei. Dažniausiai tokie pasirodymai vadinami originaliuoju žanru. Pavyzdžiui, muzikinė ekscentrika, kai artistai manieže muzikuoja pačių sukonstruotais ar buitėje naudojamais daiktais. Prie nepagrindinių žanrų priskiriami ir fakyrai, jogai, daugybės lėkštučių sukimas vienu metu, ypač populiarius Kinijos cirke, mnemotechnika (minčių perdavimas per atstumą pasitelkiant specialų kodą), momentinis skaičiavimas (kitaip tai dar vadinama gyvąja skaičiavimo mašina), riedutininkų, šaulių snaiperių iš lanko ir įvairių kitų ginklų rūšių pasirodymai, ventrologija (pilvakalbystė), žaidimas su diabolū (vilkeliu), rytietiškieji žaidimai, būdingi Azijos cirku, ir kt. Cirko menui vystantis ir siekiant pritraukti kuo daugiau publikos, atsirado netgi visai naujų cirko meno formų – tai ledo bei vandens cirka.“⁸

Toliau pateiksime keletą rekomenduotinių skirtingo cirko disciplinų skirstymo į kategorijas versijų.

Lietuviškoji „Vikipedijos“ versija taip apibūdina ir skirsto cirko disciplinų kategorijas bei išskiria atitinkamas cirko formas⁹:

„Pagrindiniai cirko žanrai.

Per šimtmečius susiformavusių cirko triukų įvairovę yra gana keblu suskirstyti į konkrečius cirko žanrus. Įvairiose šalyse šių žanrų klasifikacijos skiriasi. Kai kurie žanrai persipina vieni su kitais. Dažnai cirko artisto pasirodyme naudojamus triukus galima priskirti 1–3 cirko žanrams.

⁸ Tyrimo ataskaitos autoriaus vykdytos tradicinio cirko subjektų apklausos būdu iš Alvido Jancevičiaus gauta informacija.
⁹ Prieiga internete: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Cirkas>

Šiuo metu yra išskiriami 7–9 pagrindiniai cirko žanrai, dažniausiai įtraukiami į šiuolaikinio cirko programą:

- akrobatika;
- ekvilibristika;
- dresūra;
- gimnastika;
- magija;
- klounada;
- voltižiravimas;
- žongliravimas;
- ir kt.

Nepagrindiniai cirko žanrai.

Tai triukai ir numeriai, kadaise buvę populiariūs cirko arenoje, šiuo metu vis rečiau įtraukiami į cirko programą arba jau tapę istorija.

Jie priskiriami prie šių nepagrindinių cirko žanrų:

- ugnies rijimas, ugnies pūtimas ir pan.
- miklumo žaidimai: lėkštės, *lasso*, peiliai, suktukai, žiedai ir kt. mnemotechnika;
- imitacijos;
- gyvoji skaičiavimo mašina; riedutininkai;
- šaudymas;
- ventrologija arba pilvakalbystė.“

Rusiškoji cirko ir estrados interneto svetainė pateikia 8 pagrindines cirko disciplinas (ir skirsto jas iš viso į 93 porūšius)¹⁰:

- „I. Akrobatika.
- II. Klounada.
- III. Gimnastika.
- IV. Žongliravimas.
- V. Dresūra.
- VI. Ekvilibristika.
- VII. Atletika.
- VIII. Fokusai.“

Jeanas–Michelis Guy’us, vienas žinomiausių prancūzų cirko teoretikų, nors ir su įvairiais išvedžiojimais, teigia egzistuojant septynetą pagrindinių naujojo cirko rūšių¹¹. Penki pirmieji – *klounados*, *dresūros*, *oro*, *akrobatikos*, *manipuliavimo daiktais* – menai. Šeštąją rūšį šis teoretikas įvardija kaip *kitą cirką*, mėgindamas jam priskirti kitas, į pirmųjų penkių rūšių rėmus netelpančias, cirko formas, pvz., *kardų rijikus*, *pilvakalbius*, *magus* ir kt. Tuo tarpu septintąją cirko rūšimi J. M. Guy’us vadina *cirko meną* – tuos atvejus, kai reginiai į vienį sieja keletą ar daugumą cirko disciplinų. Tačiau visos pastangos klasifikuoti, dėlioti po lentynėles yra perdėm sąlyginės. Vien oro akrobatika apima tokias skirtingas disciplinas kaip virvę, trampliną, lyną, šilko juostą, įvairias trapecijas.

¹⁰ Prieiga internete: www.ruscircus.ru/ganr/circ.shtml

¹¹ Prieiga internete: <https://www.zmones.lt/naujiena/festivalis-%E2%80%9Enaujojo-cirko-savaitgalis-stereotipus-lauzantis-menas-ir-vis-didejantis-gerbeju-ratas.8083d7c5-d603-11e9-a421-aa000054c883>

Nacionalinio cirko menų centro (Prancūzija – CNAC) interneto portale paskelbta Cirko menų enciklopedija taip skirsto pagrindines šių dienų cirko disciplinų grupes (su išlyga, kad dalies sąvokų vertimus ar formuluotes gali tekti tikslinti)¹²:

„Akrobatika:

- Grindų akrobatika
- Akrobatika ant mobilios įrangos
- Akrobatika ant aparatų
- Oro akrobatika
- Lynas
- Skrydžių akrobatika (*Propulsion*)
- Jojimo akrobatika

Žongliravimas ir magija:

- Žongliravimas
- Manipuliacijos daiktais
- Žongliravimas balansuojant
- Fokusai (*Close-up*)
- Salonų magija
- Iliuzionizmas

Klounada

- Klounų tipai
- Klounų menas
- Klounai kitose erdvėse
- Klounai tarpininkai

Dresūra

- Žirgai
- Laukiniai gyvūnai
- Naminiai gyvūnai.“

Kiekviena disciplina šioje CNAC klasifikacijoje savo ruožtu dar skaidoma į daugiau žanrų ir rūšių ar porūšių. Tarkime, *Grindų akrobatika* šioje klasifikacijoje skaidoma į šešias, *Oro akrobatika* – į vienuolika, *Manipuliacijos daiktais* – į septynias rūšis, savo ruožtu žongliravime dažniausiai naudojami objektai – kamuoliukai, žiedai ar kuokelės, tačiau galima pasitelkti pačius įvairiausius daiktus. Kūrybingiausi cirko artistai mokyklose raginami ir skatinami rasti šioje žanrų ir rūšių įvairovėje savo originalų kelią, kuo retesnę, unikalesnę disciplinų jungties ar variantų kombinaciją.

Tačiau žinotina, kad pasaulyje esama įvairių cirko disciplinų sąsajų, susiliejimų ir tarpusavyje, ir su kitais profesionaliaisiais scenos ar kitokiais menais. Dalis cirko žanrų aktyviai naudojami gatvės teatro veiklose, būna ir hibridinių cirko ir šokio ar cirko ir operos versijų. Atlikėjai paprastai būna profesionaliai įvaldę vieną ar dvi pagrindines disciplinas, tačiau taip pat gerai išmano dar vienos disciplinos techniką, dauguma jų būna gerai įvaldę aktorinę vaidybą, muziką ir / arba vokalą.

¹² Prieiga internete: <https://cirque-cnac.bnf.fr/>

Taigi, šiuo metu pasaulyje nusistovėjusio universalaus ir visuotinai pripažinto cirko meno apibrėžimo ir vieningos jo kategorijų klasifikacijos nėra. LKT SAMS rengimo kontekste rekomenduotina dėl cirko srities apibrėžimo atidžiai diskutuoti tarp visų šios srities ekspertų, pasitelkiant ir formaliai tyrime nedalyvaujančius cirko profesionalus, taip pat koreliuoti jį su „teatro“, „šokio“, „muzikos“ apibrėžimais bei palikti galimybę ateityje tikslinti sąvoką ir žanrų aprašus. Taip pat labai rekomenduotina cirko ir galimai visų kitų sričių terminus suderinti su Valstybine lietuvių kalbos komisija ar kitais kalbos kompetencijų centrais, – dalis sąvokų ligšioliniuose lietuvių kalbos žodynuose nebuvo vartojamos, tai yra iš dalies ar visiškai naujadarai, o sektoriuje daug kas apibūdinama iš keleto kalbų sudurstytu profesiniu žargonu.

Šio teksto autorius siūlo srities apibrėžimo variantą, kuris atitiktų ir pirminę šio meno prigimtį, ir LKT veiklos bei sprendimų srities projektų atžvilgiu kontekstą, kuriame sąvoka bus praktiškai vartojama. Siūlytina svarstyti tokį variantą:

Cirkas yra daug skirtingų iš cirko kildinamų ar su juo susijusių disciplinų siejanti scenos menų sritis, kurios viena pagrindinių raiškos priemonių yra įgudusio atlikėjo triukas, veiksmas, esantis už įprastos žmogaus logikos ar galimybių ribų. Triukus derinant su vaidyba, teatro, šokio, muzikos ar kitų menų priemonėmis, kuriami spektakliai, miniatiūros arba jungtinės programos, kurie pagal žanrų dėsnius gali būti artimi teatro, šokio ar muzikos kūriniams arba jų jungtinėms programoms. Cirkas taip pat susijęs su specializuotų pastatų arba erdvių įveiklinimu bei profesinių įrenginių išradimais ir naudojimu.

Cirko srities Proceso aprašymas

Kultūros ir meno kontekstas

Cirko ištakos galimai siekia seniausius žmonijos istorijos laikotarpius, daugelyje kultūros paveldo, literatūros ar dailės šaltinių galima rasti liudijimų apie vieną ar kitą cirko (kaip jis suvokiamas dabar) formų egzistavimą iš esmės visada, kiek siekia žmonijos atmintis. Jo istorija glaudžiai persipynusi su teatro, ypač gatvės teatro, ar šokio istorija, taip pat su miestų vystymusi ir įvairių viešų laisvalaikio veiklų juose formavimusi, įskaitant ekonomines veiklas. Labai daug kur cirkas vystėsi turgaus, mugių, t. y. ūkinių ir komercinių įvykių vietose ar erdvėse. Jo atmainų – pvz., juokdarių funkcija – pasitaikydavo ir valdžios institucijose, valdovų rūmuose ir pan. Šio tyrimo metu profesionaliojo cirko samprata daugumoje išsivysčiusių šalių buvo dvejopa – tradicinio ir šiuolaikinio cirko, kurios iš dalies sutampa, tačiau turi ir esminių skirtumų.

Daugelyje šalių, kur tebeveikia tradicinio cirko dariniai, vyksta jo operatorių pasirodymai įvairiuose regionuose, ypač mažesniuose miesteliuose, sklaida užsienyje, paprastai artimajame, ir t. t. Tačiau maždaug (įvairūs šaltiniai tai interpretuoja skirtingai) nuo praeito amžiaus devintojo dešimtmečio susiformavo visiškai nauja cirko

banga, kurią iš pradžių vadino naujuoju, vėliau – šiuolaikiniu cirku. Ji ryžtingai atsisakė vieno skiriamųjų ankstesnių laikotarpių cirko bruožų – dresuotų gyvūnų, t. y. reiškinių, kuris dažniausiai yra ne kas kita kaip gyvūnų kankinimas, o to šių laikų visuomenė, ypač pažangiausiose, geriausiai išsivysčiusiose šalyse, tiesiog nebetoleruoja ar netgi teisiškai draudžia. Tiesa, yra labai siauras ratas šiuolaikinio cirko trupių, kurios pasitelkia, tarkime, kitaip negu anksčiau, moderniai dresuojamus žirgus arba paukščius. Kitas esminis aspektas, skiriantis šiuolaikinį cirką nuo tradicinio, yra triukų, žmogaus galimybių ir logikos įveikimo naudojimas ne kaip savitikslių cirko numerio veiksmas, bet kaip meninė priemonė spektakliui ar kitokio formato kūriniai. Šių dienų cirko gamyba (repeticijos, spektaklių rengimas) ir pristatymas (kūrinių rodymas, sklaida) apima neįtikėtiną formų ir formatų įvairovę. Tai gali būti įprastos dramaturgijos spektakliai su aiškiu naratyvu, o gali būti abstraktūs ar conceptualūs kūriniai ar divertismentai. Jie gali apimti vieną cirko discipliną, o gali keltą ir daugiau.

Cirko kūriniai rodomi iš esmės visur – ir tradicinėse, ir transformuotose, sušiuolaikintose cirko palapinėse, ir įvairaus formato teatruose, ir neįprastose „site-specific“, ir tiesiog viešosiose erdvėse. Tačiau dalis naujojo cirko kūrėjų sąmoningai išlaiko kai kuriuos ankstesniojo cirko bruožus – klajokliškumą, šeimyninę rangą, vienokį ar kitokį pasikartojančio veiksmo sukimąsi ratu, gebėjimą patiems ir vaidinti, ir režisuoti ar kurti dramaturgiją, ir kolegų saugumu scenoje pasirūpinti, ir techninę įrangą prižiūrėti ar netgi konstruoti. Cirko kūrinių formatai irgi atspindi didžiulę šio žanro įvairovę – nuo miniatiūrų ar ugdymo įstaigoms skirtų trumpų kūrinių iki reikšmingiausiuose tarptautiniuose teatro ar scenos menų festivaliuose rodomų viso metražo spektaklių ar jų ciklų.

Tai taip pat socialiai labai įtrauki menų sritis. Šalyse, kuriose vyksta aktyvi šiuolaikinio cirko plėtra ir vykdomi arba imami vykdyti šiai sričiai skirtos kultūros politikos veiksmai, paprastai atsiranda akivaizdūs ėjimo į regionus, kurie iki tol nelabai matė profesionaliosios kultūros, procesai. Ar tai būtų Tylusis festivalis Laplandijoje ar nacionaliniai cirko centrai nedideliuose Prancūzijos miesteliuose, turinčiuose nuo 2500 gyventojų, festivaliai dar mažesnėse vietovėse, ar nedidelių trupių kelionės per mažas, kaimo ar kitokias nutolusias vietas. Didelė Europos profesionaliojo cirko dalis išlieka klajokliai, keliauja iš rezidencijos į rezidenciją, iš festivalio į festivalį. Kita vertus, cirko disciplinas į įvairius spektaklius ar koncertus įtraukia teatro ar operos režisieriai, choreografai ar netgi orkestrai. Cirko veiklos aktyviai naudojamos socialinėms miestų šventėms, neįgaliesiems ar kitoms pažeidžiamoms visuomenės grupėms įtraukti, kultūriniam ugdymui. Belgijoje randasi mėginimų sieti cirką ir operą, o Prancūzijoje vienas seniai veikiančių nacionalinių choreografijos centrų (Grenoblyje) sąmoningai atiduodamas šokio ir cirko dvišaldystei.

Šio tyrimo metu profesionaliojo cirko samprata ir Lietuvoje, kaip daugumoje kitų šalių, buvo dvejopa. Šalyje tebeveikia tradicinio cirko dariniai, šiltuoju metų laiku vyksta užsienio tradicinio cirko operatorių pasirodymai, veikia tradicinio cirko studijos. Tačiau jau penkiolika metų vyksta ir šiuolaikinio cirko procesai, prasidėję nuo vieno kasmetinio tarptautinio festivalio – „Naujojo cirko savaitgalio“ Vilniuje. SAMS rengimo rėmuose koncentruojamės labiausiai į sritį, kuri vyrauja Kultūros tarybos veiklose bei finansavime, – šiuolaikinį cirką.

Politinis kontekstas

Profesionaliojo cirko politinis kontekstas šiame tyrime vertinamas kaip šios meno srities vieta valstybinėje kultūros politikoje. Dabartinė Lietuvos valstybė scenos menų srityje istoriškai iš esmės paveldėjo visą valstybinių įstaigų tinklą iš TSRS bei ankstesnės politinės santvarkos ir jo iki šiol niekaip nepertvarkė. Tai pastebėta ir Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI–977 patvirtintose Lietuvos kultūros politikos kaitos gairėse¹³ (Gairės), kurių 2 str. teigiama:

„Per pastaruosius 20 metų viešojo administravimo institucijos Lietuvoje sparčiai keitėsi, bet tai labai mažai veikė Kultūros ministerijos administracinę struktūrą, kultūros politikos formavimą ir įgyvendinimą. Dabartinė Kultūros ministerijos struktūra trukdo įvertinti įvairių kuruojamų sričių specifiką, ypač kai kurių iš jų tarpdisciplininių pobūdį, savitą santykį su visuomene ir kitomis valstybės politikos sritimis. Šiuo metu taikomas kultūros politikos formavimas ir įgyvendinimas yra neefektyvus, neleidžia tinkamai reaguoti į iššūkius ir užtikrinti kultūros procesų tęstinumo ir atsinaujinimo.

Lietuvoje iš esmės nebuvo pakeistas iš sovietinių laikų paveldėtas kultūros įgyvendinimo modelis ir jos institucinis pobūdis, neužtikrinta kultūros savireguliacija. Sustiprėjusi valstybinės kultūros įgyvendinimo politikos ir visuomenės kultūrinių interesų priešprieša nesukūrė saugios, sveikos konkurencinės aplinkos, sudarančios sąlygas kultūrinėms iniciatyvoms, ir netgi priešingai – susilpnino pasitikėjimą valstybės vaidmeniu puoselėjant kultūrą, išskėlė daug klausimų dėl valstybės lėšų panaudojimo kultūros politikai įgyvendinti efektyvumo ir skaidrumo.

Labai stinga kultūros procesų analizės ir jų stebėsenos, poveikio vertinimo, todėl jie nėra efektyviai valdomi.

Būtina:

1. demokratizuoti kultūros politikos modelį – atskirti politikos formavimą ir įgyvendinimą, Mokslo tarybos pavyzdžiu įsteigiant Kultūros tarybą;
2. optimizuoti kultūros įstaigų tinklus ir modernizuoti kultūros infrastruktūrą, kad jos finansavimas būtų efektyvesnis;
3. sukurti nuolatinę kultūros procesų stebėsenos, analizės, poveikio vertinimo ir strateginio planavimo sistemą, skatinti kultūros procesų mokslinius tyrimus.“

Atkreiptinas dėmesys, kad iš išvardytų gairių punktų buvo įgyvendintas tik pirmasis. Kiti du, o ypač antrasis, lieka tik popieriuje.

Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 patvirtintos 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programos¹⁴ 6 prioriteto įgyvendinimo viena išankstinių sąlygų ir sėkmės prielaidų suformuluota šitaip:

„4. Parengta kultūros įstaigų modernizavimo programa, nustatytas optimalus kultūros įstaigų tinklas ir finansavimo prioritetai.“ Tačiau tai nebuvo padaryta ir nėra daroma.

¹³ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.377620>

¹⁴ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028>

Šitai patvirtino ir Valstybės kontrolė Kultūros ministerijos (KM) 2018 m. valstybinio audito ataskaitoje „Ar užtikrinama efektyvi teatrų ir koncertinių įstaigų veikla“¹⁵. Kaip pagrindiniai šio audito rezultatai įvardijamos tokios išvados: „Kultūros ministerija neužtikrina veiksmingo profesionaliojo scenos meno politikos formavimo“ (6 p.) ir „Iš nacionalinių ir valstybinių teatrų bei koncertinių įstaigų veiklos rodiklių neišdu, kad jos veikia efektyviai“ (7 p.). Valstybės auditoriai ataskaitoje teigia (6 p.): „Kultūros ministerija periodiškai rinko duomenis apie veiklą tik iš nacionalinių ir valstybinių (21 iš 62) įstaigų, nėra nustačiusi savo valdymo srityje veikiančių teatrų ir koncertinių įstaigų (20) kokybinių veiklos vertinimo kriterijų, o tik kiekybinius. Ji nėra vertinusi savo valdymo srities teatrų ir koncertinių įstaigų veiklos efektyvumo. Taigi ministerija politiką formuoja neturėdama visos informacijos apie visų įstaigų veiklos rezultatus, kad galėtų pagrįsti valdymo sprendimus“.

Profesionaliojo scenos meno sferą iš esmės reglamentuoja vienintelis nacionalinio lygmens teisės aktas – Profesionaliojo scenos meno įstatymas¹⁶, tačiau jame nėra jokių teiginių apie atskirų scenos menų poreikių įgyvendinimą ar visos srities atnaujinimą. Jis tik įtvirtina nuo TSRS ir ankstesnių laikų susiformavusių valstybinių teatrų ir koncertinių įstaigų tinklą, kuris, kaip parodė 30 svarankiškos valstybės gyvenimo metų, profesionaliojo cirko, kaip ir kitų naujų kultūros ir meno sričių, poreikius tenkina ir šios srities funkcionavimą užtikrina tik labai menka dalimi, niekaip neformuoja prielaidų efektyvioms veikloms ateityje, neužtikrina šalies visos kultūros sferos nuolatinio atsinaujinimo ar sektoriaus tarptautinio konkurencingumo.

Atkreipsime dėmesį, kad Lietuvos valstybinėje kultūros politikoje cirkas kol kas nėra suvoktas kaip atskira visavertė ir savaraniška meno sritis, nėra nė vienos valstybinės įstaigos, kuriai būtų priskirta cirko meno plėtra ar sklaida, – nors teatro ir muzikos sferose jų yra iš viso dvidešimt, pavaldžių Kultūros ministerijai, ir viena, pavaldi Vidaus reikalų ministerijai. Nė viena valstybinė institucija neužsiima cirko politika ar strateginėmis veiklomis. Kultūros ministerijoje nėra cirką išmanančio specialisto, – šią sritį kažkodėl paprastai kuruoja muzikos specialistas, tradiciškai besirūpinantis muzikos institucijų gerove ir problemomis. Tuo mūsų šalis kol kas skiriasi nuo valstybių, turinčių gerokai labiau išplėtotą ir kompleksiškesnę, nuolat atnaujinamą ir pokyčiams atvirą valstybinę kultūros politiką. Toliau pateiksime kelis pavyzdžius apie cirko sistemas arba vieningas vienu ar kitu metu priimtas cirko plėtros strategijas kai kuriose kitose valstybėse arba Europos Sąjungoje (ES).

ES

2020 m. pradžioje Europos Komisija paskelbė studiją „Cirko situacija valstybėse ES narėse“ („The situation of circus in the EU Member States“)¹⁷. Tyrimas skirtas dabartinės sektoriaus situacijos Europos Sąjungoje kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis rinkti, informacijai kurti ir pateikti. Jame, remiantis aprašomąja analize, atsizvelgiant į socialinį ir ekonominį sektoriaus profilį, švietimo institucijų sistemą,

15 Prieiga internete: https://www.vkontrolė.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=24627

16 Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.235372/asr>

17 Prieiga internete: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/content/european-commission-publishes-study-circus-sector-member-states_en

vaikų, kurių tėvai dirba šiame sektoriuje, padėti, jo inovacinį potencialą ir (galimą) sektoriaus finansavimo nuostatų panaudojimą ir tobulinimą, pateikiama analizė ir rekomendacijos.

Prancūzija

Čia bene išsamiausiai pasaulyje struktūruota valstybinė cirko politika bei atitinkamai logiškas ir dinamiškai veikiantis, subalansuotas ir nuosekliai išplėtotas cirko institucijų tinklas ir jo finansavimo sistema su centrinėmis infrastruktūrinėmis organizacijomis, cirko centrais regionuose, finansavimu nepriklausomoms cirko trupėms ir individualiems cirko kūrėjams. Šioje šalyje veikia 14 nacionalinių cirko centrų (dauguma jų – regionuose, mažuose ar visiškai mažuose miesteliuose, mažiausias jų ~2500 gyventojų turintos Neksonas)¹⁸, kurių veiklos struktūra ir valdymo principai yra visiškai kitokie negu nacionalinių teatro, šokio ar muzikos institucijų. Prancūzijoje taip pat veikia 14 nacionalinių gatvės ir viešųjų erdvių menų centrų, kuriuose cirkas yra labai svarbi sudėtinė veiklų dalis¹⁹. Būtina pridurti, kad čia veikia ir keturios aukštosios nacionalinės cirko mokyklos (universitetai) bei septynios parengiamosios cirko mokyklos (licėjai ir pan.), – ir šių institucijų tinklas apima visą šalį, ne tik pagrindinius šalies miestus²⁰. O visos sisteminės piramidės viršuje – Nacionalinis cirko, gatvės ir teatro menų centras „Artcena“²¹.

Šiaurės kraštai

Suomijos cirko informacijos centras 2012 m. atliko Šiaurės kraštų cirko tyrimą, nuosekliai atskleidžiantį šios srities padėtį²².

Suomija

Šioje šalyje cirko politiką vykdo:

- Suomijos cirko informacijos centras, užsiimantis informacijos bei statistikos kaupimu ir sklaida, tarptautine suomių cirko tinklaveika ir pan.²³
- Suomijos naujojo cirko centras, užsiimantis naujų darbų prodiusavimu ir pristatymu.²⁴
- Suomijos menų skatinimo centras, skirstantis finansavimą meninėms veikloms šioje šalyje, turi aiškiai atskirtą cirko kryptį.²⁵

Suomija taip pat yra susisteminsusi informaciją apie cirko padėtį šalyje, ir šie duomenys pasiekiami viešai bet kuriam tuo besidominčiam asmeniui, taip pat ir anglų kalba²⁶.

18 Prieiga internete: <https://www.culture.gouv.fr/Sites-thematiques/Theatre-spectacles/Organismes/Structures-de-creation-et-de-diffusion/Poles-Nationaux-Cirque-PNC>

19 Prieiga internete: <https://www.culture.gouv.fr/Sites-thematiques/Theatre-spectacles/Organismes/Structures-de-creation-et-de-diffusion/Centres-nationaux-des-arts-de-la-rue-et-de-l-espace-public-CNAREP>

20 Prieiga internete: <https://www.culture.gouv.fr/Sites-thematiques/Theatre-spectacles/Enseignement-formation-et-metiers>

21 Prieiga internete: <https://www.artcena.fr/>

22 Prieiga internete: <https://sirkusinfo.fi/en/circus-in-finland/studies-and-reports/>

23 Prieiga internete: <https://sirkusinfo.fi/>

24 Prieiga internete: <https://cirko.fi/>

25 Prieiga internete: <https://www.taike.fi/en/web/sirkustaide/circus-art>

26 Prieiga internete: <http://casa-circuits.eu/finland>

Švedija

Šioje šalyje cirko politikos vykdymu išsiskiria:

- Menų inkubatorius „Subtopia“²⁷;
- *Manegen* – Cirko, varjetė ir gatvės spektaklių federacija²⁸;
- Regioninės institucijos statusą turinti trupė „Cirkus Cirkör“²⁹.

Švedija taip pat yra susisteminsi informaciją apie cirko padėtį šalyje, ir šie duomenys pasiekiami viešai bet kuriam tuo besidominčiam asmeniui, taip pat ir anglų kalba³⁰.

Belgija

Šios šalies flamandų bendruomenės vyriausybės politika realizuojama per Cirko centrą³¹. Nuo 2008 m. cirkas flamandų bendruomenėje turi atskiros srities statusą ir jam lėšos skiriamos atskirai³².

Latvija

Latvija 2016 m. nusprendė radikaliai pertvarkyti savo valstybinę biudžetinę cirkui skirtą įstaigą iš senos, gyvūnus naudojusios ir pravažiuojančias tradicinio cirko rinktines pristatinėjusios, institucijos į šiuolaikinio cirko organizaciją, efektyviai dirbančią cirko ir jo idėjų plėtros Latvijoje tikslais³³.

Ekonominis kontekstas

SAMS rengimo metu šalyje nebuvo vieningos statistikos bazės, iš kurios būtų galima sužinoti tikslią profesionaliojo cirko statistiką ir ekonomikos rodiklius. Kultūros ministerija kaupia ir kitoms institucijoms teikia informaciją apie tiesiogiai jai pavaldžias valstybines biudžetines organizacijas (šiuo atveju – 20 teatro ir muzikos srities organizacijų, turinčių maždaug 3 000 darbuotojų), Kultūros taryba kaupia ir valstybei teikia informaciją tik apie jos finansuojamų projektų statistiką, Statistikos departamentas kaupia ir viešai pateikia tik selektyvią informaciją apie dalį kultūros sektoriaus, iš kurios gauti informaciją apie atskirą profesionaliojo meno sritį nelabai įmanoma³⁴, VMI kaupia informaciją apie fizinius asmenis ir jų pajamas. Tačiau visų šių veiklų visumos, mūsų žiniomis, juoba pagal atskiras meno sritis, neskaičiuoja nė viena institucija. Taip pat akivaizdu, kad valstybės politikoje ir statistikoje nėra aiškiai atskirtos profesionaliojo meno ir pramogų / laisvalaikio sektoriaus veiklos bei statistikos. Pasekmės – valstybės kultūros politika bei finansavimo sprendimai dėl scenos menų yra grindžiami tikrai daline statistine informacija ir neišsamiomis

27 Prieiga internete: <https://www.subtopia.se/develop/circus/>

28 Prieiga internete: <https://manegen.org/>

29 Prieiga internete: <https://cirkor.se/>

30 Prieiga internete: <http://casa-circuits.eu/sweden>

31 Prieiga internete: <https://www.circuscentrum.be/en/2015/03/24/about-circuscentrum/>

32 Prieiga internete: https://www.circuscentrum.be/en/wp-content/uploads/sites/2/2014/10/140220-circdecreet-eng_web.pdf

33 Prieiga internete: <http://cirks.lv/>

34 Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas-2019/kulturos-istaigu-veikla>

žiniomis, o didelės (galimai – didesnės) dalies šiose srityse, įskaitant cirką, dirbančių šalies piliečių bei jų atstovaujama įmonių interesai valstybės valdyje nėra aiškiai apskaitomi ir įvertinami.

Galima išvardinti, kad SAMS rengimo metu šalyje veikė tokios pagrindinių įstaigų, trupinių, kūrybinių grupių arba kūrėjų kategorijos:

Tradicinio cirko srityje veikia pagrindinės privačios įstaigos trijuose miestuose – Šakiuose, Alytuje ir Kaune:

- *Šakių kultūros centro padalinys „Cirko mokykla“*³⁵ (steigėjas – biudžetinė įstaiga Šakių kultūros centras). Ši institucija save kildina iš 1959 m. Šakių rajono Kudirkos Naumiestyje užgimusios saviveiklinio cirko – pirmojo Baltijos šalyse, antrojo tuometinėje TSRS – iniciatyvos. 1961 m. kolektyvas pavadintas „Žuvėdra“, jis gyvavo apie 20 metų, surengė apie 1 200 pasirodymų ir tapo ryškiu kertiniu akmeniu Zanavykų krašto bei visos Lietuvos mėgėjų cirko istorijai. 1964 m. „Žuvėdros“ kolektyve įvyko skilimas, 8 artistai pasitraukė iš trupės ir išvyko į Lukšius tame pat rajone, kur subūrė atskirą trupę, gyvavusią iki 1969 m. Trečias šio cirko darinio gyvavimo etapas – jo subūrimas vieno buvusių naumiestiečių artistų iniciatyva Šakiuose. Pirmoji treniruotė-repeticija Kultūros namuose įvyko 1976 m. – šis darinys, vėliau vadintas cirku „Šypsena“, 2014 m. virto Šakių rajono tarybos sprendimu įsteigtu Šakių kultūros centro padaliniu. Studija veikia specialiai cirku pritaikytame buvusio kino teatro pastate, joje dirba 4 treneriai, užsiėmimus lanko 67 asmenys nuo 5 iki 20 metų amžiaus, treniruotės apima choreografiją, oro akrobatiką, gimnastiką, žongliravimą, ekvilibristiką.
- *Alytaus kultūros centro cirko studija „Dzūkija“*³⁶ (steigėja – miesto savivaldybė). Įkurta 1982 m., joje užsiima 20 narių nuo 5 iki 18 metų amžiaus. Cirko ištakos šiame mieste siekia 1970 m., kai buvo suburtas liaudies cirkas „Alytus“. *Amber cirkas* Alytuje³⁷, veikiantis nuo 2013 m. ir glaudžiai susijęs su cirko studija „Dzūkija“. Jo pagrindinė veikla – rinktinių cirko programų sklaida Lietuvoje ir aplinkinėse šalyse.
- Kaune nuo 1995 m. veikiantis *Baltijos cirkas*³⁸, kurio viena iš steigėjų 2015 m. tapo Kultūros ministerija. Jame veikia Kauno cirko meno akademija, kurioje įvairių cirko disciplinų mokosi šio ir aplinkinių miestų paaugliai bei jaunimas, o pati institucija labiausiai užsiima rinktinių cirko programų sklaida Lietuvoje ir aplinkinėse šalyse.

Lietuvoje taip pat veikia ir du kilnojamieji šapito (*Amber* cirko ir Baltijos cirko), vienas bendras, šeimyninis, Čekijos–Lietuvos šapito („Marcel ir Odeta“) ir keletas dažną vasarą užklystančių neretai labai apgailėtino lygio tos pačios Čekijos, Ukrainos,

35 Prieiga internete: <https://sakiukc.lt/kolektyvai/cirko-mokykla/>; <https://sakaicircus.lt/>

36 Prieiga internete: <https://alytuskc.lt/meno-kolektyvai/>; <https://www.facebook.com/CirkasDzūkija/>

37 Prieiga internete: <http://www.ambercirkas.lt/>

38 Prieiga internete: <http://www.cirkas.lt/>

Rusijos kolektyvų. Tačiau šie cirko trupinių pasirodymai nėra tinkamai reglamentuoti, 2019 m. Lietuvą panašiu metu buvo pastebėti 8–9 skirtingi kolektyvai, kai kurie jų vis dėlto naudojo gyvūnus, dalies jų reklama buvo galimai klaidinanti ir t. t., ir pan.³⁹

Šiuolaikinio cirko veiklas SAMS rengimo momentu šalyje plėtoja 5 pagrindinės organizacijos, atsiradusios Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu ir susijusios su šiuolaikinių scenos menų idėjų sklaida bei veiklų plėtra Lietuvoje, kol kas apimančios Vilnių ir Kauną:

- *VšĮ Menų spaustuvė (MS)*⁴⁰, infrastruktūrinė organizacija, Vilniaus miesto scenos menų inkubatorius, kuriam skiriama metinė miesto savivaldybės dotacija, o didelė veiklos dalis finansuojama iš KT programos „Strateginis kultūros organizacijų finansavimas“ paramos. MS veikloje cirkas nuo 2006 m., kai buvo pradėtas rengti Tarptautinis šiuolaikinio cirko festivalis „Naujojo cirko savaitgalis“, yra viena pagrindinių meno sričių.
- *Asociacija „Teatronas“ (T)*⁴¹ Kaune nuo 2013 m. vykdo cirko veiklas, įskaitant tarptautinį festivalį „Cirkuliacija“, o nuo 2020 m. spalio pradėjo vykdyti tęstinę edukacinę veiklą – Šiuolaikinio cirko mokyklą „Cirko Sapiens“.
- *Šiuolaikinio cirko asociacija (ŠCA)*⁴², įsikūrusi 2018 m., atstovauja šios srities kūrėjų interesams ir pamažu plėtoja atskirus skėtinius projektus: šiuolaikinio cirko stovyklą, kasdienius trenaužus, projektą „Open stage“, skatina narių dalyvavimą kitų organizacijų projektuose.
- *VšĮ Lietuvos šokio informacijos centras (LŠIC)*⁴³ greta pagrindinės – šokio – veiklos užsiima ir dalimi cirko veiklų: tai cirko duomenų bazės kūrimas (informacija apie visus atlikėjus), statistikos rinkimas, informacijos sklaida, atstovavimas Lietuvai tarptautiniame *Circusnext* projekte ir kituose užsienio renginiuose.
- *organizacija RAUDONOS NOSYS Gydytojai klounai (RN)*⁴⁴ užsiima edukacine ir socialine cirko veikla, rengia klounų vizitus į sveikatos apsaugos, socialines ir ugdymo įstaigas, dalyvauja tarptautiniame tokio pobūdžio organizacijų tinkle. 2019 m. ši organizacija surengė 569 vizitus į 25 įstaigas 17 šalies miestų, juose dalyvavo 18 aktorių klounų.

2019–2020 m. cirko veiklas pradėjo vykdyti ir Visagino miesto organizacijos – Visagino sporto centras, Visagino kultūros centras ir Visagino kūrybos namai. Miesto savivaldybė, svarstydamą savojo miesto perspektyvas ir ieškodama sričių, kuriose jis galėtų tapti išskirtinis, nusprendė imtis tikslingų veiksmų, kuriais siekiama cirko link pakreipti ilgametę sportinės akrobatikos tradiciją šiame mieste, – 2020 m. šio miesto sporto centre sportinės akrobatikos disciplinas kultivavo apie 250 vaikų ir paauglių nuo 6 iki 18 metų.

39 Tyrimo ataskaitos autoriaus vykdytos tradicinio cirko subjektų apklausos būdu iš cirko istoriko Alvido Jančevičiaus gauta informacija.

40 Prieiga internete: <http://www.menuspaustuve.lt/>

41 Prieiga internete: <http://www.teatronas.lt/>

42 Prieiga internete: <https://www.facebook.com/newcircust/>

43 Prieiga internete: www.dance.lt

44 Prieiga internete: <https://www.raudonosnossys.lt/>

Individualūs cirko kūrėjai. Šią kategoriją nusako 3 rodikliai:

- į LKT 2019 m. dėl stipendijų cirko srityje kreipėsi 17 fizinių asmenų, 2020 m. – jau 25;
- ŠCA šiuo metu vienija 7 asmenis;
- tokio ar kitokio lygio aukštasis cirko mokyklas ar kitokius tęstinius cirko mokslus Prancūzijoje, Belgijoje, Jungtinėje karalystėje (JK), Italijoje ir Suomijoje SAMS ataskaitos rengimo metu buvo baigę 6 Lietuvos piliečiai. 2 iš jų šiuo metu reziduoja Prancūzijoje ir JK, 2 – Lietuvoje, dar 2 po mokslų baigimo veiktis vykdo Lietuvoje ir kitose šalyse. Šio tyrimo metu aukštuosius mokslus Švedijoje ir Italijoje pradėjo dar 2 cirko srities atstovai.

Cirko statistika. Geriausias bendras indikatorius – į KT cirko sritį 2019 m. dėl finansavimo projektams kreipėsi 12 unikalių pareiškėjų, 2020 m. – jau 19. Dauguma jų – pagrindiniuose trijuose šalies miestuose registruotos fizinių asmenų įsteigtos viešosios įstaigos, taip pat asociacijos. Šis skaičius pastaraisiais metais sparčiai auga, beveik kasmet atsiranda naujų nevyriausybinų cirko srities subjektų – organizacijų, įkurtų cirkui arba šios srities projektus vykdančių greta kitų veiklų. Viešai prieinamos specializuotos cirko statistikos nėra. Cirko kūrėjų duomenys kaupiami LŠIC interneto svetainėje⁴⁵. 2019 m. cirko srities projektams valstybė per KT 7 organizacijų 13 projektų skyrė iš viso 148 030 eurų, cirko veiklos dar buvo finansuojamos per strateginę paramą MS, LŠIC ir menininkų grupės „Žuvies akis“ rengiamam Tarptautiniam menų festivaliui „PlArtforma“.

Cirko arba cirką pristatantys festivaliai. Kaip vienas cirko ekonomiką šalyje skatinančių veiksnių paminėtinas tarptautinių festivalių segmentas. Jų šalyje pagrindiniai yra trys: MS nuo 2006 m. rengiamas Tarptautinis šiuolaikinio cirko festivalis „Naujojo cirko savaitgalis“⁴⁶, nuo 2014 m. rengiamas festivalis „Cirkuliacija“⁴⁷ ir nuo 2006 m. Klaipėdos menininkų grupės „Žuvies akis“ rengiamas Tarptautinis menų festivalis „PlArtforma“⁴⁸, kurio programoje beveik kasmet būna ir cirko spektaklių. Nuo 2019 m. Visagine rengiama „Naujojo cirko stotelė Visagine“, 2020 m. tokio pavadinimo renginys įvyko ir Nidoje.

Ekonominę šių projektų vertę sudaro ir jų pačių tiesioginio įgyvendinimo metu vykdomos veiklos, ir tarptautinės bei nacionalinės profesinės tinklaveikos užtikrinimas, – paprastai kiekvieną jų lanko įvairios profesionalų grupės iš kitų miestų ir valstybių, vyksta įvairios diskusijos bei derybos dėl būsimų bendradarbiavimo galimybių.

Cirko sklaida. Tradicinio cirko atstovai nuolat rengia pasirodymus įvairiuose šalies miestuose. Tuo tarpu šiuolaikinio cirko sektorius kol kas dar tik formuojasi, formaliai profesionalūs šios srities spektakliai skaičiuotini vienos rankos pirštais, kol kas jie daugiausiai rodomi festivaliuose. Tačiau būtent pastaraisiais metais šis laukas labai stipriai aktyvėja. SAMS ataskaitos rengimo metu, 2020 m. pavasarį–vasarą, MS rezidavo 5 naujų lietuvių cirko spektaklių kūrybinės grupės, per „Naujojo cirko

⁴⁵ Prieiga internete: <http://dance.lt/new/db/>

⁴⁶ Prieiga internete: <http://www.menuspaustuve.lt/lt/festivaliai/naujojo-cirko-savaitgalis>

⁴⁷ Prieiga internete: <http://www.teatronas.lt/cirkuliacija>

⁴⁸ Prieiga internete: <http://2019.plartforma.lt/>

savaitgalį“ rugsėjį jau buvo pristatyti 6 nauji lietuvių cirko kūrėjų eskizai, – prognozuotina, kad, pasibaigus su COVID-19 pandemija susijusiems ribojimams viešiesiems renginiams, šie darbai sklis po įvairias erdves ir renginius.

Kiti ekonominiai veiksniai. Šalies profesionaliojo cirko bendruomenę sudaro skirtingos meninės ir interesų grupės. Kol kas dvi pagrindinės grupės – tradicinio ir šiuolaikinio cirko – gyvena iš esmės savo veiklų orbitose, kurios beveik nesusiliečia. Tradicinio cirko veiklų ekonomika kol kas grindžiama labiausiai savivaldybių parama ir pajamomis iš studijų veiklos bei cirko programų sklaidos. Didžioji dalis šiuolaikinio cirko profesinio gyvenimo vyksta su KT sprendimais ir stebėjimu susijusiose veiklose ir tarptautiniuose festivaliuose. Valstybinių biudžetinių organizacijų šioje srityje nėra nė vienos. Dalis cirko bendruomenės glaudžiai susijusi su įvairių privačių cirko ar akrobatikos mokyklų, studijų bei būrelių tinklu. Kai kurie šios srities profesionalai kaip atlikėjai ar kūrėjai susiję su komercinės kultūros reiškiniais ir dalyvauja įvairių įmonių prodiusuojamuose bei privačiuose komerciniuose renginiuose arba televizijų šou laidose. Finansinė šio sektoriaus visuma ir indėlis į šalies ekonomiką dar turėtų būti tinkamai ištirti ir išanalizuoti.

Atsižvelgiant į kai kurių šalių (pvz., Suomijos), į kurias šiuolaikinis cirkas atėjo anksčiau, istoriją, galima manyti, kad cirko sektoriaus situacija ir ekonominis kontekstas yra savaiminės dinamiškos plėtros fazės pradžioje. Jo situaciją veikia šokio bei teatro sektoriai, tačiau galima teigti, kad vystymosi tempai kur kas greitesni negu pastarųjų sričių analogiškose fazėse. Todėl prognozuotina, kad artimiausiais metais ši sritis sparčiai augs.

Socialinis kontekstas

Pagrindinėmis socialinio konteksto problemomis cirko sektoriuje laikytinos šios:

Cirko profesionalų įsidarbinimo / darbo vietų / pragyvenimo iš profesijos ir socialinių garantijų problema.

Kaip aprašyta ekonominių kontekstų skyriuje, nuolatinės darbo sutartis SAMS rengimo momentu gali užtikrinti tik kai kurios tradicinio cirko organizacijos, veikiančios jau daug metų ir turinčios tokią ar kitokią municipalinę paramą, ir tik treneriams. Šiuolaikinio cirko atlikėjams galimybių turėti garantuotą pragyvenimo šaltinį Lietuvoje kol kas labai nedaug, nuolatinės darbo sutarties, ataskaitos rengėjo žinio-
mis, neturi nė vienas cirko atlikėjas. Todėl pastebimos dvi tendencijos: rinkos dalyviai turi arba įgyti kitas profesijas, vykdyti kitokias veiklas ir iš dalies gyventi ne iš cirko arba ieško galimybių veiklas vykdyti užsienio šalyse. Dar vienas pasirinkimas – prioritetą teikti komercinių užsakovų renginiams, tačiau nuo to veikiausiai nukentėtų veiklų meninė pusė, turinys.

Profesinė–socialinė fizinės formos palaikymo problema.

Cirko, kaip ir bet kurios kitos su fiziškumu susijusios meno srities, specifikos sudėtinė dalis yra fizinė atlikėjo forma / kondicija, įgūdžių nuolatinis lavinimas. Kaip ir sporte, šioje profesijoje būtinos beveik kasdienės pratybos, raumenų kondicijos sistemingas ir nuoseklus palaikymas. Cirko srityje, be to, daliai disciplinų (pvz., veik

visoms akrobatikos rūšims) būtina profesionali įranga ir atitinkamai įrengta bei tinkamo dydžio (ypač aukščio) erdvė, paprastai su atitinkama nuo galimų traumų saugančia danga.

Specializuotų cirkui įrengtų erdvių problema.

Nors dalis cirko renginių ir spektaklių gali vykti atvira ore ar beveik bet kokioje didesnėje erdvėje, vis dėlto daugumai kūrinių reikalinga vienokia ar kitokia speciali įranga ar specifiškai pritaikyta scena / erdvė – tarkime, svorio taškai, galimybė kabinti, naudoti didelius svorius ore ir pan. Tradiciškai tai reikalauja nemažų tikslinių investicijų arba inžinierinio–techninio mąstymo profesionalų pagalbos. Šiame tyrime minimos tradicinio cirko organizacijos tokias erdves per daug metų turi išsirengusios. Šiuolaikinio cirko sektorius kol kas treniruojasi ir repetuoja labai skirtingose vietose, tinkamai jiems įrengtų erdvių kol kas nėra, todėl igūdžių lavinimas ir fizinės formos nuolatinis palaikymas yra labai problemiški. Iš dalies ir dėl šios priežasties dalis kūrėjų stengiasi daug laiko praleisti užsienyje, kur tokios galimybės už labai prieinamą narystės kainą – kur kas didesnės ir tinkamiau išplėtotos.

Amžiaus / profesijos trumpalaikiškumo problema.

Cirko pasaulyje tai rimta problema, kadangi dauguma cirko artistų profesinėje scenoje dalyvauja tik apie 20 metų, t. y., pusę darbingo žmogaus amžiaus. Dėl šios priežasties ir dėl šios profesijos specifikos, mat jai rengiamasi nuo mažumės, yra įsigalėjusi praktika, kad į cirko trupes paprastai ateinama iškart po mokyklos baigimo, t. y. 18 metų, ir vaidinama iki 35–40 metų. T. y. daugumai cirko profesionalų darbingo amžiaus viduryje tenka persivalifikuoti ir rinktis susijusią arba visiškai kitą profesiją. Kadangi jaunystėje dažniausiai patenkama į labai intensyvią darbinę aplinką, paprastai aktyvios profesijos metu nebūna galimybių studijuoti. Taigi dalis ar netgi dauguma cirko profesionalų, atėjus laikui pereiti į kitą profesiją, susiduria su psichologiniais ar išgyvenimo sunkumais. Vieningos sistemos šiai problemai spręsti Lietuvoje nėra. Cirko artistai yra įtraukti į Profesionaliojo scenos meno įstatyme numatytų profesijų, kurioms dėl paankstinto profesijos nutraukimo gali būti mokamos kompensacinės išmokos, tačiau kadangi nėra nė vienos šios srities valstybinės įstaigos ir jokios sistemos, kuri įgalintų nuolatinių ilgalaikių darbo sutarčių pagrindu samdyti artistus, teisiškai įrodyti nepertraukiamą profesinį stažą yra labai sudėtinga, o politinės valios tai spręsti kol kas neatsiranda. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuolaikinio cirko atstovai, pirmoji jų karta, kol kas yra jauno amžiaus ir su profesijos keitimo dėl amžiaus problema nėra susidūrę.

Traumų problema.

Dalis cirko disciplinų susijusios su didele fizine rizika, todėl neišvengiamos ir traumos. Dalį disciplinų nuolat lydi laikino profesinių veiklų sustabdymo arba visiško pasitraukimo iš profesijos dėl vienu ar kitu per treniruotes arba pasirodymus patirtų sužalojimų. Pasaulyje žinoma ir atvejų, kai krisdami iš didelio aukščio akrobatai patyrė mirtinų sužalojimų. Šiam sektoriui būtina labai kvalifikuotų medikų nuolatinė priežiūra – kaip ir sporte. Tačiau Lietuvoje tokios sistemos nėra.

Specializuoto profesinio draudimo problema.

Taip pat reikalinga speciali draudimo sistema – ekstremalioms sporto šakoms skirti polisai netinka, nes cirkas – tęstinė, visą profesinį gyvenimą vykdoma veikla, nuo kurios priklauso žmogaus pajamos, o ne trumpalaikė pramoga, atitinkamai išmokos ir traumų sąlygos turi būti pritaikytos būtent cirko veiklai. Šiuo metu draudimo rinka nesūlo produktų, tinkamų šiai profesijai, dažnai prieš renginius rengėjams reikalaujant draudimo šios srities kompanijos neranda tinkamo varianto.

Persikvalifikavimo į gretimas profesijas problema.

Dėl galiojančių įstatymų net ir labai aukštos kvalifikacijos cirko profesionalai pabaię karjerą formaliai negali iškart imtis pedagoginės veiklos, nes tam būtinas specialusis pedagoginis išsilavinimas. Tačiau šie mokslai kol kas nėra pritaikyti šios srities specifikai. Dalyje užsienio valstybių ši problema išspręsta teikiant trumpųjų aukštojo mokslo kursų (3–4 semestrai) pagalbą, bet Lietuvoje dėl teisinės bazės ir politinės valios nebuvimo tai kol kas nėra įmanoma.

Nestabilios profesinės veiklos aplinka.

Didelė dalis tradicinio cirko profesionalų formaliai buvo rengiami neformaliose studijose ir veiklą randa tiktai savo gana uždareme ir siaurame sektoriuje. Šiuolaikinio cirko profesinis sektorius kol kas tik formuojasi, jame veikia arba užsienio cirko mokyklas baigę jaunuoliai, arba pirmosios savamokslių profesionalų kartos atstovai, – visų jų profesinė aplinka yra nestabili ir kol kas sunkiai prognozuojama.

Nuolatinių aiškių pajamų šaltinių beveik nėra, daugumai srities profesionalų pragyvenimui tenka ieškoti kitų ar gretimų profesijų.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje nėra cirko srities socialinių ir profesinių problemų stebėjimu, analize ar sprendimais užsiimančios institucijos, todėl šio sektoriaus problemos nėra sistemingai sprendžiamos. Tokia situacija turi įtakos jaunosios cirko kartos atstovų apsisprendimui dalį veiklos ar visą ją perkelti į pažangesnės kultūros politikos šalis, kuriose į šią sritį žvelgiama kompleksčiau ir tokios problemos būna sprendžiamos. Tokiose šalyse, ypač didžiausiose jų miestuose, paprastai būna išspręstos ir nuolatinių įgūdžių lavinimo problemos – veikia specialiai cirko veikloms įrengtos treniruočių erdvės, bazės.

Cirko srities veiklos ir jų aprašymai

Paminėtina, kad šiūolaikiniame cirke nėra tokio ryškaus veiklų pasidalijimo kaip seniau kultūros politikoje įsitvirtinusiose profesionaliųjų menų srityse, – labai dažnai vienas žmogus čia atlieka keletą arba visus su šia profesija susijusius darbus, nes, viena vertus, trūksta atskirų siaurų sričių profesionalų, išmanančių cirko specifiką, kita vertus, tokios istorinės cirko tradicijos, – šios srities profesionalai paprastai išmano daugelį su savo profesija susijusių veiklų ir geba jų imtis.

Cirko meno kūrėjo (atlikėjo, režisieriaus) ar / ir jų grupės veiklos

- kūrybinis / meninis tyrimas – sumanytos kūrinio (skirtingos trukmės – nuo miniatiūros iki spektaklio) temos ar idėjos tyrimas, pasitelkiant patirtį bei teorines žinias;
- individualus pasirengimas atlikti vaidmenį (miniatiūrą, numerį, epizodą), sukurti scenarijų / libretą / dramaturgiją, režisūrą, kostiumus, šviesas, scenografiją, muziką / garsą, videoprojekcijas ir kitas sudėtinės spektaklio dalis;
- dramaturgijos (libreto, scenarijaus, naratyvo, schemos, pjesės ar jos inscenizacijos), neverbalinio siužeto, literatūros kūrinio kaip cirko kūrinio pagrindo sukūrimas ar pritaikymas, skirtas viešam pastatymui;
- kūrinio režisavimas arba vadinamojo *mentorius* (angliška įsigalėjusi sąvoka reiškia „išorės akį“ – „*outside eye*“) funkcija – įvairių cirko meno raiškos priemonių (cirko disciplinų ir veiklų, vaidybos, dramaturgijos, kostiumų, šviesų, scenografijos, muzikos ar garso, vaizdo projekcijų ir kt.) sujungimas į meninę visumą siekiant išreikšti meninę ar ideologinę kūrinio idėją arba keletą idėjų;
- vaidmens (miniatiūros, numerio, epizodo) sukūrimas, pasitelkiant vienos ar keleto cirko disciplinų, judesio, vaidybos ar kitas psichofizines priemones;
- kostiumų sukūrimas, spektaklio veikiančių asmenų aprangos pritaikymas spektaklio meninei idėjai;
- spektaklio šviesų sukūrimas – spektaklio apipavidalinimas šviesos įrangos priemonėmis siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;
- scenografijos ir / ar rekvizito sukūrimas – pasirinktos erdvės vizualiosios pusės pritaikymas meninei spektaklio idėjai bei atlikėjų saugumui;
- spektaklio garso arba muzikos sukūrimas – spektaklio garsinis apipavidalinimas siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;

- spektaklio vaizdo projekcijų sukūrimas – spektaklio apipavidalinimas vaizdinėmis arba vaizdinės grafikos priemonėmis siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;
- (naujo) kūrinio (spektaklio) repeticijos – solinis ar grupinis kūrinio dalyvio(-ų), techninio ir kūrybinio personalo, pasirengimas (naujam) kūriniui arba jo pakartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje;
- viešas rodymas / atlikimas – kūrinio (spektaklio) arba jo eskizo rodymas dalyvaujant vienam ar daugiau atlikėjų ir aptarnaujančiam personalui;
- cirko meno atlikėjo profesinės formos palaikymas – kasdienės / periodiškai rengiamos pratybos, trenavai, fizinės sveikatos palaikymo procedūros;
- cirko meno kūrėjo (atlikėjo, choreografo, trenerio, repeticoriaus ar pan.) profesinės kvalifikacijos tobulinimas – profesinių įgūdžių, reikalingų scenos kūrybinei veiklai, palaikymas ir tobulinimas.

Profesionalaus trenerio / repeticoriaus veiklos

- vadovavimas kasdienėms / periodinėms tam tikros cirko artistų grupės pratyboms, trenavams;
- naujo kūrinio (spektaklio, miniatiūros) rengimo ar atskirų jų segmentų (variacijų, epizodų) repeticijos, asistavimas kūrinio režisieriui;
- sukurto kūrinio (spektaklio, miniatiūros) kartojimo (atkūrimo) skirtingų dalių, epizodų, repeticijų plano jo pakartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje sudarymas;
- sukurto kūrinio (spektaklio, miniatiūros, vaidmens) kartojimo (atkūrimo) repeticijos jo kartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje.

Profesionalaus cirko vadybininko veiklos

- institucijos ar neformalios grupės, veikiančios cirko ir su ja susijusioje srityje, bendroji vadyba;
- su kūrybinėmis cirko meno veiklomis susijusių paraiškų ar prašymų suteikti finansavimą rengimas;
- projektų ar programų sąmatų rengimas, sudarymas ir jų priežiūra;
- su kūrybinėmis cirko meno veiklomis susijusių sutarčių rengimas, sudarymas ir atsakomybė už jas;
- cirko trupės ar kitokios su cirku susijusios organizacijos, kūrybinės grupės ar festivalio programos rengimas ar sudarymas, repertuaro planavimas – konceptuali numatomų statyti ar pristatyti kūrinių ir kitų veiklų visuma;
- vykdomų kūrybinių cirko meno projektų vadyba ir priežiūra;
- kūrinių repetavimo bei viešo rodymo bendrasis koordinavimas;

- sklaidos vadyba – kūrinių rodymas išvykose Lietuvoje arba užsienio šalyse;
- kompleksinio cirko renginio organizavimas;
- cirko projektų ataskaitų rengimas ir teikimas;
- edukacinės veiklos organizavimas – ugdymo veiklos, kuriose naudojamas ar pasitelkiamas cirko meno turinys bei / arba raiškos priemonės;
- cirko meno projektų viešųjų ryšių, komunikacijos ir rinkodaros vadyba.

Profesionalaus cirko kūrinio (spektaklio), tradiciniame cirke – maniežo, techniko / darbininko (šviesų, garso arba įrangos / scenos), tradiciniame cirke kartais vadinamo uniformininku, veiklos

- techninė pagalba režisieriui, vadybininkui, šviesų arba scenografijos dailininkui, garso, muzikos arba vaizdo įrašo autoriui rengiant naują kūrinį ar kūrinių visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.), planuojant jų apipavidalinimą ir technines sąlygas, užtikrinant atlikėjų saugumą scenoje ar kitoje erdvėje, kurioje atliekamas kūrinys;
- kūrinio arba kūrinių visumos (programos) techninių sąlygų ir specifikacijų išpildymas rodymo, pristatymo ar sklaidos metu.

Profesionalaus režisieriaus padėjėjo, tradiciniame cirke – maniežo režisieriaus / inspektorius (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato pasirodymuose, kai reikia koordinuoti keleto skirtingų meninių ir scenos tarnybų veiksmus), veiklos

- naujo kūrinio (spektaklio) rengimo repeticijų darbo organizavimas, asistavimas kūrinio ar programos režisieriui;
- viešo rodymo / atlikimo parengimas ir eigos koordinavimas, užtikrinant profesionalius visų tarnybų veiksmus kūrinio (spektaklio) tinkamam atlikimui, tvarkos užkulisuose priežiūra.

Profesionalaus cirko kūrinio (spektaklio) kostiumų meistro (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato kūriniuose, spektakliuose, kai reikia koordinuoti didelio kostiumų kiekio parengimą, tinkamą pateikimą atlikėjams, koregavimą ar keitimą rodymo metu bei jų išvalymą ir sutvarkymą po rodymų ar tarp jų) veiklos

- techninė pagalba kostiumų dailininkui, režisieriui, vadybininkui, rengiant naują kūrinį (spektaklį) ar kūrinių visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.);
- tinkamo kostiumų parengimo ir pateikimo kūrinio rodymui užtikrinimas bei pateikimas atlikėjams greta pasirodymo erdvės;
- kostiumų išvalymo ir sutvarkymo po pasirodymo ar tarp pasirodymų užtikrinimas.

Grimo ir / arba šukuosenos meistro (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato kūriniuose, spektakliuose, kai reikia koordinuoti didelio atlikėjų kiekio nugrimavimą ir sušukavimą, tinkamą ir savalaikį grimo bei šukuosenų koregavimą ar keitimą rodymo metu) veiklos

- techninė pagalba kostiumų dailininkui, choreografui, režisieriui, vadybininkui, rengiant naują kūrinį ar kūrinių visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.);
- tinkamo grimo, kaukių ir šukuosenų (perukų) parengimo ir pateikimo kūrinio rodymui užtikrinimas bei pritaikymas atlikėjams prieš kūrinio rodymą ir paties rodymo metu greta pasirodymo erdvės;
- kaukių ir šukuosenų (perukų) išvalymo ir sutvarkymo po pasirodymo ar tarp pasirodymų užtikrinimas.

Profesionalaus cirko srities vertintojo veiklos

- medžiagos rinkimas, tyrimas, susijęs su cirko sritimi, žanru ar vertintinu kūriniumi (spektakliu) arba kūrinių serija (festivalio programa ar pan.);
- kūrybinio ar mokslo veikalo, recenzijos, straipsnio, interviu ar kitokio teksto rašymas, susijęs su cirko sritimi, žanru, konkrečiu kūriniumi (spektakliu), festivaliumi ar jų įvertinimu;
- interaktyvus dalyvavimas viešuosiuose renginiuose, susijusiuose su cirko sritimi, jos populiarinimu bei refleksija;
- profesinės kvalifikacijos tobulinimas – profesinių įgūdžių bei žinių, reikalingų cirko meno analizei ar refleksijai, tobulinimas.

Cirko srities veiklomis sukuriami pagrindiniai produktai, paslaugos ir jų aprašymai

Pagrindiniai srities produktai ir paslaugos

Cirko kūrinys – spektaklis, miniatiūra, iš atskirų numerių sudaryta programa ar kito žanro kūrinys ir jo sukūrimą apimantis procesas

Cirko ugdymo veikla – meistriškumo, kvalifikacijos kėlimo kursai, kūrybinės dirbtuvės, laboratorijos, seminarai ir panašios cirko ugdymo ar ugdymo cirku veiklos

Cirko projektų ar renginių ciklas – festivalis, sezonas, pristatymų serija ar pan.

Cirko dokumentavimas, vertinimas ir leidyba – cirko kūrybinių ar procesų dokumentavimo, paveldo išsaugojimo; analitinio ir kritinio vertinimo; cirko leidinių rengimo ir leidybos veiklos

Cirko vadyba – srities profesionalios organizacijos ar institucijos (centro, teatro, palapinės ar pan.) arba trumpalaikio cirko projekto bendroji vadyba, apimanti ir finansų paiešką, sąskaitybą, veiklų viešinimą, projektų vykdymą ir pan.

Cirko rezidencijos – šiuolaikinė tarptautiškai nusistovėjusi profesinės veiklos forma, labiausiai susijusi su naujų kūrybinių inicijavimo, repetavimo ar profesinių mainų su kitos šalies ar vietovės bendruomene veiklomis

Antriniai srities produktai ir paslaugos

Cirko kūrinio (spektaklio) dramaturgija – libretas, scenarijus, schema, pjesė ar kitoks kūrybinis tekstas, kuriuo remiantis kuriama kūrinio režisūra, bendras kūrinio vaizdas

Cirko kūrinio (spektaklio) režisūra – kūrinio cirko ir kitų meninių raiškos priemonių visuma, kurią paprastai (bet ne visada) kuria režisierius

Cirko kūrinio (spektaklio) mentoriavimas – atlikėjų sukurta cirko ir kitų meninių raiškos priemonių visuma, kurios dėlionę lemia mentoriaus („outside eye“) patarimai arba komentarai

Vaidmuo – arba epizodas, numeris – cirko kūrinio individualus segmentas, kurį kuria ir atlieka atlikėjas

Cirko kūrinio (spektaklio) repeticija – individualus arba grupinis užsiėmimas, kurio metu kuriamas ir / arba kartojamas kūrinio epizodas ar jų grupė

Cirko kūrinio (spektaklio) šviesos – kūrinio meninio apšvietimo visuma

Cirko kūrinio (spektaklio) scenografija – kūrinio erdvės meninio apipavidalinimo visuma

Cirko kūrinio (spektaklio) garsas – 1) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo visuma; 2) muzikos kūrinys, kurio pagrindu sukurtas cirko kūrinys

Cirko kūrinio (spektaklio) garso atlikimas – 1) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo gyvas atlikimas rodymo metu; 2) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo gyvas atlikimas įrašo ar fonogramos, skirtų kūrinio rodymui, metu

Cirko kūrinio (spektaklio) vaizdo projekcijos – vaizdo ar projekcijų visuma, skirti kūrinio rodymui, jo meninės idėjos apipavidalinimui

Cirko kūrinio (spektaklio) kostiumai – specialieji atlikėjų apranga (ir avalynė), su kuria jie dalyvauja atlikdami kūrinį

Cirko kūrinio (spektaklio) grimas ir / arba šukuosenos – specialus atlikėjų grimas arba šukuosenos (perukai), skirti kūrinio meninei idėjai apipavidalinti

Cirko kūrinio (spektaklio) įrašas – skaitmeninis arba audiovizualinis kūrinio įrašas, skirtas jo sklaidai arba dokumentavimui, atminties išsaugojimui

Cirko pratybos / trenavai – kasdieniai arba tam tikru ritmu pasikartojantys cirko disciplinų ar technikų užsiėmimai, kurių tikslas yra išlaikyti fizinę atlikėjų formą, judesių ir jų kombinacijų atlikimo įgūdžius

Cirko kūrybinės dirbtuvės – meistriškumo, kvalifikacijos kėlimo kursai, kūrybinės dirbtuvės, laboratorijos, seminarai ir pan. renginiai, skirti profesiniams įgūdžiams tobulinti

Cirko stažuotės – profesinė išvyka, paprastai – ilgalaikė, į kitos šalies ar vietovės cirko organizaciją, skirtą kūrybinei ar profesinei patirčiai perimti

Cirko konferencijos – renginiai, kuriuose kartu susirinkę skirtingų institucijų atstovai keičiasi teorinėmis arba praktinėmis profesinėmis žiniomis

Straipsniai, analitiniai arba moksliniai tekstai apie cirką – viešai, masinėje arba siauroje profesinėje žiniasklaidoje ar viešuose informacijos šaltiniuose skelbiami profesionalūs tekstai įvairiomis cirko srities temomis

Humanitariniai tyrimai apie cirką – cirko srities problemų ir reiškinių moksliniai tyrimai

Leidiniai apie cirką – specializuoti cirko srities arba jai skirti leidiniai

Paskaitos apie cirką – specializuotos paskaitos apie cirką, įvairias jo disciplinas ir su juo susijusias temas

Informacija apie cirką – informacijos apie cirko sritį kaupimas, apdorojimas ir sklaida, cirko duomenų bei informacijos bazių tvarkymas

Cirko sklaida – cirko kūrinių ar projektų sklaida, pristatymai kitose šalies vietovėse arba užsienyje

Tarptautinė cirko tinklaveika – profesinių kontaktų su partneriais ar kolegomis kitose šalyse mezigimas ir palaikymas, tarptautinių partnerysčių ir bendradarbiavimo veiklų vystymas

Cirko terapija – cirko disciplinų priemonėmis vykdomos terapijos, t. y. sveikatos gerinimo ar susirgimų prevencijos paslaugos

Cirko medicina – specializuotos medicinos paslaugos, skirtos specifinėms profesinėms cirko atlikėjų sveikatos problemoms spręsti

Socialinio cirko paslaugos – darbas su probleminėmis, atskirtį ar pan. būklę patiriančiomis visuomenės grupėmis, naudojant cirko disciplinas arba priemones

Cirko srities Procesas ir Projektas

Profesionaliosios cirko srities kūrybos (profesionalių kūrėjų, teoretikų, auditorijos ir kt.) atžvilgiu

Profesionaliosios scenos meno kūrybos (profesionalių kūrėjų, teoretikų, auditorijos ir kt.) atžvilgiu

Profesionaliosios cirko srities procesai ir konkretūs projektai įtraukia kūrėjus, teoretikus ir auditoriją panašiai, kaip ir kitos scenos menų sritys – teatras, muzika, šokis ar tarpsritiniai scenos reiškiniai. Tačiau procesų struktūra techniškai gali būti skirtinga. Cirko projektų ir procesų tipus sąlyginai galima skirstyti į ankščiau išvardytas veiklų ir paslaugų kategorijas, tačiau tikrovėje jos siejasi, persipina.

Dalis šiuolaikinio cirko projektų ir procesų techniškai panašūs ar netgi identiški kitiems scenos menams. T. y. pagrindiniai srities profesionalai rengiami tose pačiose, kaip ir kitų scenos menų, ar panašiu principu veikiančiose mokyklose, dalis jų repeticijų ir kūrinių gamybos procesų vyksta bendrose, dažniausiai scenos menų, įstaigose (teatruose, scenos menų centruose ir pan.).

Tačiau akivaizdi ir pastarųjų dešimtmečių tendencija – daug cirko mokyklų veikia kaip atskiros institucijos, atskirai nuo kitų scenos menų mokymo įstaigų, su pastarosiomis susisiedamos nebent formaliais ryšiais. Didelės dalies cirko srities disciplinų pratyboms ir ugdymui paprastai naudojamos specifiškai įrengtos erdvės, didelė cirko kūrinių dalis yra repetuojama ir / arba pristatoma specializuotose cirko palapinėse (mobiliose arba stacionariose), dažnai (bet nebūtinai) pritaikytose konkrečiam kūriniui. Taigi dalis šiuolaikinio cirko profesionalų profesiskai funkcionuoja sąlyginai uždaroje cirko institucijų grandinėje, nelabai susisiedami su kitais scenos menais, nebent gaudami su jais susijusias profesines paslaugas (vaidybos, šokio, dainavimo pratybos ar pan.).

Tradicinio cirko procesai paprastai vyksta sąlyginai uždaroje šios srities bendruomenėje. Pasirodymai dažniausiai rengiami specializuotose cirko palapinėse, tačiau jų būna ir įprastinėse kultūros centrų arba teatrų salėse.

Specializuotos šiuolaikinės cirko (kūrinių gamybos, t. y. repeticijų ir pristatymo) institucijos atsirado per pastaruosius porą dešimtmečių, tai visiškai naujas, nenusistovėjęs procesas, kurio bruožai yra tokie: statomi specialiai cirkui skirti pastatai (teatrai), kurių scenos (ar arenos, maniežo) erdvė standartiškai būna aukštesnė, sukonstruota atlaikyti didesnius svorius ir pan. Paprastai tai būna universalios, vienai kuriai trupei nepriskirtos cirko erdvės, kuriose repetuoja ar kūrinius pristato skirtingi cirko kolektyvai. Ten gali repetuoti ar pasirodyti ir kitų scenos menų atstovai, tačiau tinkamiausias tokios erdvės būna būtent cirkui. Paprastai tokiuose pastatuose būna ir pratyboms / fizinei formai palaikyti skirtos erdvės, didelio aukščio salės su specialia įranga įvairioms disciplinoms, medicinos ir fizioterapijos, masažo specialistų kabinetai, – visa tai būtina šiuolaikinio cirko artistų fizinei formai palaikyti, produktyvumui, sveikatos apsaugai ir ilgaamžiškumui užtikrinti.

Atkreiptinas dėmesys, kad pažangiausios kultūros politikos šalyse, pvz., Prancūzijoje, visas šiuolaikinio cirko vadybos, gamybos ir pristatymo ciklas organizuojamas visiškai kitaip negu sąlyginai seniau susiformavusių scenos menų. Muzikos institucijos paprastai apima, tarkime, didelius orkestrus, jų muzikantų nuolatinį įdarbinimą, muzikos instrumentų, natų pirkimą ir saugojimą, didelį aptarnaujančio personalo kiekį. Tradicinės repertuarinio teatro institucijos apima vienokios ar kitokios trukmės sutarčių arba nuolatinio statuso aktorių trupes, neretai – jiems vadovaujantį vyriausiąjį režisierių ir pan., didelį pastatyminės / techninės dalies personalą, teatro dramaturgijos kūrinį / pjesių bazę. Įprastinės šokio institucijos procesai paprastai panašūs į teatro institucijos procesus, bet turi porą papildomų aspektų – šokėjai dažniau migruoja tarp trupių arba projektų, o jų fizinės formos palaikymu rūpinamasi bendrų trenaužų organizavimu, techninių tarnybų darbuotojai būna universallesni, mobilesni. Tuo tarpu visi nacionaliniai Prancūzijos cirko centrai yra įrengti ir valdomi visiškai kitokiu principu – visi jie yra rezidencijų tipo, tipinėje rezidencijoje yra pratybų erdvės su pagrindinių cirko disciplinų įranga ir universalios pasirodymų erdvės. Nė viename jų nėra nuolatinės trupės, didžioji šios šalies cirko kūrybos procesų dalis vyksta būtent rezidencijų principu, tačiau dalyje jų kas tam tikrą laikotarpį atrenkami kelerius metus dirbantys rezidentai, kurie paprastai naujų savo kūrinų pirmuosius pristatymus / premjeras rengia būtent įstaigoje, kurioje reziduoja.

Absoliuti dauguma cirko kūrinų yra unikalūs, grįsti dalyvaujančių atlikėjų fiziniiais gebėjimais ir įgūdžiais, unikalios dramaturgijos ir atlikėjų sudėties. Todėl netgi formaliai tos pačios trupės kiekvieno projekto atlikėjų sudėtis dažniausiai labai skiriasi, labai reta trupė atlikėjus samdo pagal ilgalaikės darbo sutartis – dažniausiai jos būna trumpalaikės, apimančios konkretų terminą arba konkretaus kūrinio gyvavimo laikotarpį. Atsiradus būtinybei dar patinkančiame auditorijai kūrinyje pakeisti atlikėją, dažnai perimamas vaidmuo arba epizodai pritaikomi pagal individualias profesines naujojo atlikėjo savybes.

Išskirtinis šiuolaikinio cirko procesų bruožas – jo dalyviai paprastai labai universalūs. Menine prasme dauguma atlikėjų turi pagrindinę discipliną, bet greta jos gerai valdo ir dar vieną ar iškart keletą cirko disciplinų, paprastai jie taip pat gerai vaidina, šoka ir muzikuoja ir / arba dainuoja. Dar vienas bruožas, išskiriantis cirko sritį iš kitų scenos menų, – dauguma atlikėjų labai gerai išmano jų specifinio darbo saugos dalykus, o sykiu ir scenografijos konstravimą, scenos įrangą, jų priežiūrą ar netgi gamybą. Dalis cirko trupių verčiasi beveik be scenos technikų, nebent jie būtini paties spektaklio atlikimo procesui, neretai patys ir režisuoja, ir dramaturgiją kuria, – tai ypatingas, nuo kitų scenos menų šiuolaikinį cirką skiriantis bruožas. Tipinės nedidelės cirko trupės artistų kolektyvas paprastai būna pajėgus ne tik atlikti spektaklį, bet ir techniškai parengti jam erdvę (arba tuščioje vietoje pastatyti specializuotą palapinę), prižiūrėti ją atlikimo metu ir nurinkti po pasirodymo. Kita vertus, visas toks procesas paprastai atima daugiau pačių atlikėjų fizinių ir psichoemocinių jėgų negu šokyje, teatre ar muzikoje, todėl, rengiant seriją pasirodymų, neretai būna reikalingos dažnesnės poilsio dienos negu kituose scenos menuose.

Pasakytina, kad cirko sąvoka apima labai skirtingo tipo kūrinius ir pasirodymus, jungiančius ir įvairias cirko disciplinas, ir skirtingus paties meno kūrinio konstravimo būdus ar žanrus, ir architektūros (erdvių naudojimo) ar inžinerijos (cirko ar jo

pristatymo įrangos) idėjas. Šiuolaikinis cirkas – socialiai labai įtraukus menas. Jis gali būti panašus į įprastinį teatrą, kuriantį spektaklius pagal gerai žinomas pjeses, kita vertus – gali būti labai artimas gatvės menų reiškiniams, trečia vertus – gali bet kokioje erdvėje kurti vaidinimus, atvirus ir įdomius bet kurio socialinio sluoksnio auditorijai.

Gana dažnas šios srities reiškinys – šeimyninis cirkas, savotiškai atkartojantis tradicinio šeimyninio cirko rangos formas ir ritmus. Tai apima ir meninės kūrybos principus – tokių trupių sudėtis iš spektaklio į spektaklį paprastai būna tokia pati ar labai panaši. Toks pasirinktas profesinio gyvenimo būdas dažnai paveikia ir socialinius aspektus: tokiai trupei įprasta keliauti kartu su vaikais ir su juos prižiūrėti bei ugdyti padedančiais artimaisiais ar auklėmis, neretai tokios trupės šaltuoju metų laiku kažkur nuolat gyvena ir repetuoja, o šiltuoju – keliauja ir rengia pasirodymus.

Kas sąlyginai dar išskiria cirko kūrėjus iš daugumos kitų sričių ir profesijų – šioje srityje derinamas fiziškumas, atletiškumas ir intelektinės kūrybos formos, turinio dalykai. Paprastai cirke ir kūrėjai (režisieriai, mentoriai), ir atlikėjai derina abi šias savybes – vienos ar kelių disciplinų gerą išmanymą ir fizinio kūno valdymo virtuozumą su intelektiniu darbu, kūrybinėmis idėjomis, geru bent jau teatro, šokio ar muzikos, dažnai ir literatūros ar menų, kultūros, istorijos išmanymu. Tiesa, šis aspektas skirtingiems kūrėjams galioja skirtingu mastu. Yra tradicinio cirko trupių, išpažįstančių labiau tradicines, virtuoziškas, daug metų kartojamais vienodais cirko numeriais gristas programas, be improvizacijų ar papildomų idėjų kiekvieno pasirodymo metu, tradiciniame cirke yra atlikėjų, kurie beveik visą profesinį gyvenimą atlieka vieną ir tą patį, nors ir labai aukšto meistriškumo reikalaujantį, numerį. Kitame profesijos spektro gale yra šiuolaikinio cirko / cirko teatro kūrėjai ir jų kolektyvai, kuriantys intelektines inovacijas, konceptuales kūrybinis, artimus tarpdiscipliniams projektams vizualiuosiuose menuose, beveik nenaudojantys fiziškumo, besiremiantys į pačius įvairiausių tikrovės ir žmonijos kūrybos kontekstus, naratyvus, idėjų perteikimo būdus.

Dažniausiai tai trumpalaikės profesijos sritis atlikėjams, artistams. Ir tradiciniame, ir šiuolaikiniame cirke vyraujanti profesinės karjeros trukmė yra 20–25 metai. Tuo paaiškinama paprastai labai intensyvi asmeninė karjera ir sudėtingas profesijos keitimo laikotarpis. Labai daug buvusių cirko atlikėjų galima rasti gretimose profesijose – tai treneriai, režisieriai (mentoriai, „išorės akys“), režisierių padėjėjai, repetitoriai, pedagogai, būrelių ir studijų savininkai, mokytojai, įgūdžių lavinimo meistrai, cirko organizacijų vadybininkai, cirko teoretikai, profesoriai (įvairiose šalyse jau yra cirko daktaro laipsnį turinčių specialistų, kurie buvo / tebėra cirko atlikėjai), mokyklų vadovai, socialinių projektų vystytojai, taip pat kostiumų meistrai, įrangos ar scenos / maniežo technikai / darbininkai, šviesų ir garso režisieriai.

Tai labai margaspalvė ir įvairialypė, sinkretinė meno sritis. Todėl joje sudėtinga dirbti ir atlikėjams, ir režisieriams ar mentoriams, ir teoretikams. Profesionalūs kūrėjai ar teoretikai paprastai turi gerai išmanyti skirtingas cirko disciplinas ir žanrus bei atitinkamas istorines šios srities epochas, išsiugdyti profesinį supratimą apie kokybę ir skonį visiškai skirtingose, kartais priešingų vertybių cirko rūšyse, bet tuo pat metu maksimaliai gerai išmanyti teatrą (ir su juo neatsiejamaiais saitais susijusią dramaturgiją / literatūrą), šokį bei neišvengiamai dalį cirko kūrybinių lydinčių muziką.

Pageidautinas vizualiųjų menų, kurie supa cirką, išmanymas ir bendroji kultūros istorijos nuovoka. Tačiau ir to maža – paprastai šioje srityje sunku išsiversti be gero darbo saugos ir sceninės įrangos, sporto medicinos, dietologijos, fizioterapijos pagrindų išmanymo. Šiuolaikinio cirko procesai beveik visame pasaulyje – labai atviri, skirtingi ir laisvamaniški, juos vertinti tenka individualiai, subjektyviai, praverčia ir politinių procesų, lemiančių kultūros situaciją konkrečioje šalyje, žinojimas. Vieningų kriterijų čia nėra ir nelabai gali būti. Juoba kad sritis pastaruosius 2–3 dešimtmečius itin dinamiškai vystosi ir sparčiai jungiasi ir konkuruoja su kitomis meno sritimis.

Tas pats galioja ir žiūrovams. Cirko publika – įvairialypė, apimanti itin skirtingus įvairių visuomenių sluoksnius. Tradicinio cirko mėgėjų sluoksnis visuomenėje iš dalies persidengia su klasikinės operos, baleto ar muzikos sluoksniais, kita vertus – neretai tai daugiau sportu negu kitomis kultūros sritimis besidomintys žmonės. Šiuolaikiniu cirku besizavinčiųjų grupės paprastai taip pat labai domisi šiuolaikinio šokio, teatro, performanso ar kino procesais, visuomenės valdymo ir viešųjų ryšių inovacijomis. Abiejų žanrų auditorijos jau seniai konkuruoja, ir tradiciniai, ir šiuolaikiniai pasirodymai gali būti rodomi ir sąlyginai mažam publikos skaičiui, ir rinkti didžiules žiūrovų minias, kai kuriais atvejais užpildančias ir didžiules sporto arenas.

Poveikio kitoms sritims (švietimui, socialinei aplinkai, sveikatos apsaugai, ekonomikai ir kt.) atžvilgiu

Cirko raida savaip veikia mokymo institucijų, kuriose rengiami scenos menų profesionalai, ar neformalaus ugdymo įstaigų terpę. Kol kas Lietuvoje cirkas nėra įtrauktas į oficialias mokymo įstaigų programas, tačiau sparčiai daugėja su jo disciplinomis, pavyzdžiui, akrobatika, susijusių privačių ugdymo įstaigų. Greta jau paminėtų tradicinio cirko studijų, poroje miestų – Kaune ir Visagine – jau diegiamos arba brandinamos jaunimui skirtų cirko studijų / mokyklų arba egzistuojančių sporto ugdymo programų papildymo cirko disciplinomis iniciatyvos, – prognozuotina, kad artimiausiais metais jos įsitvirtins.

Kadangi cirko vystymosi Lietuvoje procesai labai susiję su sklindančiomis iš Vakarų pasaulio pozityviomis patirtimis, – kartu ateina ir kiti kontekstiniai procesai. Cirko bendruomenės pokyčiai ir čia verdančios idėjos pamažu ima veikti ir kitus reiškinius Lietuvos visuomenėje. Pavyzdžiui, komercinių renginių sektorių, kuris vis dažniau kaip sąlyginai vis dar netikėtą faktorių projektuose pasitelkia cirko atlikėjus.

Taip pat – gretimų scenos menų, šokį ir teatrą. Su cirku susijusių projektų atsiranda ir kitų scenos menų tarptautiniuose festivaliuose. Kita vertus, kartu su šiuolaikinio cirko idėjomis ateina ir su šios srities profesijomis susijusios kitos idėjos – sveikos, taupyti resursus skatinančios gyvensenos (nes tai natūrali ilgaamžės profesijos siekiančių šios srities profesionalų būseną), subalansuoto maitinimosi, vartotojiškumo mažinimo, dalijimosi ekonomikos ir pan.

Tačiau prognozuotina, jog dėl to, kad cirkas susijęs su fizine veikla, jo sektorius netruks susidurti ir su nuolatine traumų problema, – t. y. jam teks anksčiau ar vėliau susidurti ir su sveikatos apsaugos bei sveikatos draudimo sistema. Labai dažnai tuo užsiims tie patys specialistai, kurie gydo sportininkų traumas ar rūpinasi jų mitybos

subalansavimu arba draudimu, tačiau yra ir temų, kurios čia sprendžiamos savaip. Cirko profesijai labai svarbūs kūno rengybos bei kūno ir organizmo ilgaamžiškumo aspektai – todėl ir, pvz., sveikatos apsaugai teks spręsti būtent juos.

Poveikis sveikatos apsaugos sričiai atsiranda ir per meninės terapijos, šiuo atveju – cirko, judesio, terapijos veiklas bei projektus. Cirko sektorius, ypač per socialinių klounų – raudonųjų nosių – judėjimą, yra vienas aktyviausių besivystančios meninės terapijos rinkos dalyvių – ir Lietuvoje, ir kitose valstybėse.

Veikiausiai stiprės ir socialinio cirko reiškiniai kaip įrankis kompleksiniam darbui su sudėtingomis ar atskirtyje gyvenančiomis visuomenės grupėmis, – kaip pastarųjų metų darbas su Linksmakalnio bendruomene Kauno rajone (užsienio pavyzdys – Palestinos cirko mokykla Birzeito miestelyje netoli Ramalos).

Kriterijų sąrašas

Tinkamam projektų vertinimui rekomenduotinas toks kriterijų sąrašas:

1. Projekto kokybė.
2. Paraiškovo (ir / arba projekto dalyvių) patirtis.
3. Projekto naujoviškumas.
4. Projekto svarba srities raidai.
5. Projekto sklaidos apimtis.
6. Projekto vadyba.

Kriterijų aprašas

Projekto kokybė įprastomis sąlygomis turėtų apimti tokius aspektus: idėjos (–ų) kokybė ir originalumas, meninių bei kultūrinių vertingųjų savybių visuma, dalyvių sudėties profesionalumas ar išskirtinumas.

Paraiškovo (ir / arba dalyvių) patirtis turėtų apimti paraiškovo ir / arba projekto dalyvių ligšiolinės veiklos kokybę ir / arba originalumą ir / arba reikšmingumą profesinei bendruomenei arba plačiajai visuomenei, svarbą srities plėtrai ir raidai.

Projekto naujoviškumo kriterijus turėtų atspindėti projekto naujoviškumą srities (ar vienos jos rūšių arba žanrų) arba jos istorinės patirties kontekste.

Projekto svarbos srities raidai kriterijus turėtų vertinti jo vaidmenį srities plėtrai, įtvirtinimui arba stabiliai raidai, atsižvelgti į tai, kiek siūlomos veiklos atitinka bendruosius profesinės bendruomenės stabilumo poreikius ir auditorijos lūkesčius nuolat vartoti kokybišką kultūros produkciją.

Projekto sklaidos apimtį kriterijus, kai jis taikytinas, turėtų vertinti konkretaus projekto sklaidos Lietuvos ar kitoje geografinėje teritorijoje, profesionaliosios kultūros pasiekiamumo visiems šalies gyventojams ir socialiniams sluoksniams aspektus.

Projekto vadybos kriterijus turėtų vertinti projekto sąmatos / finansinį / ekonominį pagrįstumą, planuojamų įkainių atitikimą vertinimo laikotarpio rinkos kainų lygiui, projekto vadybos pajėgumus ir siūlomų vadybinių sprendimų racionalumą, taip pat numatomo viešinimo ar rinkodaros plano prognozuojamą efektyvumą.

Rodiklių sąrašas

Šios ataskaitos autorius laikosi nuostatos, kad universalių ir objektyvių rodiklių, leidžiančių vertinti meninės kūrybos procesus, nėra. Tas ar kitas projektas gali surinkti labai didelius žiūrovų kiekius, tačiau būti visiškai nevertingas meniniu požiūriu ar būti nereikšmingas srities kontekste. Projektas gali būti labai naujoviškas ir svarbus sričiai, tačiau turėti labai mažus žiūrovų rodiklius. Kita vertus, projektas gali būti visiškai nenujoviškas, tačiau svarbus konkretaus kūrėjo kūrybai arba jo per ilgus metus išsiugdytos auditorijos poreikiui vartoti kokybišką kultūrą tenkinti. Žiniasklaidos vertinimų skaičius arba teigiamų ir neigiamų vertinimų santykis galioti tik tuo atveju, jei būtų laikoma, kad visos žiniasklaidos priemonės yra nepriklausomos ir kompetentingos vertinti sritį, – tačiau taip nėra, šiais laikais žiniasklaidos ar atskirų vertintojų vertinimus taip pat galima įsitraukti į projekto sąmatą ir pirkti kaip paslaugas, o kompetentingų šiuolaikinio cirko vertintojų Lietuvoje šio tyrimo momentu beveik nebuvo. Gali būti ir taip, kad siūloma veikla yra naujoviška ir svarbi kad ir komerciškai orientuoto sektoriaus ar kažkurio jo segmento vystymuisi, todėl yra dalinai finansuotina. Ligšiolinės Lietuvoje naudojamos kultūros ir meno vertinimo rodiklių sistemos, autoriaus vertinimu, yra iš esmės beprasmės ir neefektyvios. Tą liudija ir kai kurių šalių kultūros finansavimo fondų ataskaitų formos, kuriose neprašoma pateikti jokių rodiklių – tik laisva forma aprašyti projekto procesą.

Vieninteliai objektyvūs projekto vertinimo rodikliai gali būti subjektyvių aspektų visuma, – kiek jo vykdymas atitiko paties projekto paraiškoje nusimatytas gaires ir planus bei kaip projektą / veiklą vertina profesinė bendruomenė ir plačioji visuomenė.

Bendrosios statistikos dėlei verta projektų vykdytojų prašyti pateikti kai kuriuos rodiklius, tačiau norėtųsi daryti pabrėžimą, jog tai netinka paties projekto vertinimui ir turėtų būti bendrosios kultūros statistikos, apimančios ir valstybines bei savivaldybines biudžetines organizacijas, ir nevyriausybinių (NVO), ir komercinių privatų sektorių, dalis. Be to, vertėtų leisti subjektams patiems pasirinkti, kokias rodiklių kategorijas pateikti, nes skirtingiems projektams taikytini skirtingi rodikliai:

1. Sukurtų / surengtų / paskleistų produktų skaičius.
2. Pasiektos auditorijos dydis (žiūrovų skaičius).
3. Dalyvių skaičius.
4. Teritorinė sklaida (pasiekti miestai ar kitos vietovės).

Rodiklių aprašas

Sukurtų / surengtų / paskleistų produktų / paslaugų skaičius. Rodiklis turėtų įvardyti tikslų sukurtų kūrinių arba surengtų renginių arba sklaidoje pristatytų projektų skaičių. Jis gali apimti įvairias veiklas ir produktus – ir meno kūrinius, ir ugdymo projektus, ir leidinius ar straipsnius, ir kt.

Pasiektos auditorijos dydis (žiūrovų skaičius). Rodiklis turėtų įvardyti, kai tai įmanoma, tikslią pasiektos auditorijos statistiką, kurios kategorijos skirtingose veiklose gali skirtis – spektaklių ar festivalių atveju tai renginio žiūrovų, ugdymo veiklų atveju – renginių dalyvių, parduotų leidinių atveju – nupirktų egzempliorių ar knygą bibliotekose užsisakiusių skaitytojų kiekiai.

Dalyvių skaičius. Šiame rodiklyje rekomenduotina nurodyti projekto dalyvių statistiką. Tačiau vertėtų tai aptarti su kitų scenos menų sričių ekspertų grupėmis ir turėti apibendrintus aprašus. Nes skirtingų veiklų kategorijose šis rodiklis gali būti įvairiai apibūdinamas. Pvz., spektaklio ar festivalio atveju tai būtų kūrybinės, vadybinės ir techninės projekte dalyvaujančių asmenų grupės, ugdymo veiklos atveju – labiausiai vadybininkų ir pedagogų / seminarų vedėjų ar pan. grupės, leidinių atveju – autorių ir vadybininkų grupės.

Teritorinė sklaida (pasiekti miestai ar kitos vietovės). Kai tai įmanoma, šis rodiklis turėtų atspindėti, kokiuose miestuose, miesteliuose ar rajonuose, kokiam jų skaičiuje, buvo pristatytas konkretus projektas / kūrinys, surengta ugdymo, socialinė ar kitokia veikla. Tačiau daliai veiklų persikeliant į virtualiąją erdvę šis rodiklis kai kuriais atvejais tampa nebeaktualus arba per brangus nustatyti (pvz., reikėtų analizuoti visų prisijungimų prie kūrinių nuorodos duomenis).

P. S. Bendra pastaba dėl srities raidos ir projektų vertinimo kriterijų bei rodiklių: būtina surengti visų sričių, o ypač scenos menų sričių, ekspertų bendras diskusijas apie šiuos aspektus ir siekti parengti bendrus sričių raidos ir projektų vertinimo kriterijus ir rodiklius. Ekspertų patirtys, sričių plėtros šalyje fazės – labai skirtingos, siūlymų formuluotės gali smarkiai skirtis, tačiau panašaus formato kūrybinėms veikloms turėtų būti taikomi panašūs vertinimo principai. Pavyzdžiui, neturėtų vienose srityse būti vertinamas auditorijos masiškumas, o kitose – tik sukurtų kūrinių kiekis, vienoje – tik žiūrovų skaičius, nevertinant regioninio pasiekiamumo, o kitose – tik regioninė sklaida, nevertinant bendro žiūrovų skaičiaus, ir t. t., ir pan.

Prieinamų cirko srities duomenų ir ataskaitai rengti naudotų šaltinių sąrašas

1. Ernest Albrecht: *The Contemporary Circus. Art of the Spectacular*. The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland / Toronto / Plymouth, UK. 2006.
2. Katie Lavers, Louis Patrick Leroux, and Jon Burt: *Contemporary Circus*. Routledge. London and New York. 2020.
3. Pierre Hivernat, Véronique Klein: *Panorama contemporain des arts du cirque*. Éditions Textuel. 2010.
4. Большая российская энциклопедия. БРЭ. 2005–2019.
Prieiga internete: <https://bigenc.ru/>
5. Encyclopædia Universalis. Encyclopædia Universalis France. 2020.
Prieiga internete: <https://www.universalis.fr/>.
6. Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, Inc. 2020.
Prieiga internete: <https://www.britannica.com/>.
7. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. 2020.
Prieiga internete: <https://www.vle.lt/>.
8. Vikipedija, laisvoji interneto enciklopedija lietuvių kalba.
Prieiga internete: <https://lt.wikipedia.org/>.
9. Lietuvos Respublikos Seimas. Dokumentų paieška.
Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>.
10. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė.
Prieiga internete: <https://www.vkontrolė.lt/>.
11. Oficialiosios statistikos portalas. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
12. Creative Europe, the European Commission's framework programme for support to the culture and audiovisual sectors.
Prieiga internete: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/node_en
13. Ministère de la Culture. Prieiga internete: <https://www.culture.gouv.fr/>.
14. Arts Council England. Prieiga internete: <https://www.artscouncil.org.uk/>.
15. L'Encyclopédie des Arts du cirque. Bibliothèque nationale de France, Centre national des Arts du cirque. 2016–2020. Prieiga internete: <https://cirque-cnac.bnf.fr/>
16. ARTCENA. Centre national des arts du cirque, de la rue et du théâtre.
Prieiga internete: <https://www.artcena.fr/>
17. Sirkuksen tiedotuskeskus. Prieiga internete: <https://sirkusinfo.fi/>
18. Cirko. Uuden sirkuksen keskus. Prieiga internete: <https://cirko.fi/>
19. Taiteen edistämiskeskus. Prieiga internete: www.taike.fi.
20. CASA. Guidance for circus and street arts professionals. 2016–2017.
Prieiga internete: <http://casa-circuits.eu/>
21. MANEGEN. Swedish national member organisation for circus, variety and street performance. Prieiga internete: <https://manegen.org/>
22. Circuscentrum. Vlaams Centrum voor Circuskunsten.
Prieiga internete: <https://www.circuscentrum.be/>
23. Rīgas cirks. Prieiga internete: <http://cirks.lv/>

24. Šiuolaikinio cirko asociacija. Prieiga internete:
<https://www.facebook.com/newcircuslt/>
25. Rusijos interneto portalas rusų kalba „В мире цирка и эстрады“. Prieiga internete:
www.ruscircus.ru.
26. Lietuvos šokio informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://dance.lt/new/>.
27. Marcello Truzzi, „The Decline of the American Circus: The Shrinkage of an Institution“. Sociology of Everyday Life. (Marcello Truzzi ed.) Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall 1968.

Santrauka

Cirko srities apibrėžimas

Siūlytina svarstyti tokį variantą:

„Cirkas yra daug skirtingų iš cirko kildinamų ar su juo susijusių disciplinų jungianti scenos menų sritis, kurios viena pagrindinių raiškos priemonių yra įgudusio atlikėjo triukas, veiksmas, esantis už įprastos žmogaus logikos ar galimybių ribų. Triukus derinant su vaidyba, teatro, šokio, muzikos ar kitų menų priemonėmis, kuriami užbaigti spektakliai, miniatiūros arba jungtinės programos, kurie pagal žanrų dėsnius gali būti artimi teatro, šokio ar muzikos kūriniams arba jų jungtinėms programoms. Cirkas taip pat susijęs su specializuotų pastatų arba erdvių įveiklinimu bei profesinių įrenginių išradimais ir naudojimu.“

Cirko srities veiklų sąrašas

Paminėtina, kad šiuolaikiniame cirke nėra tokio ryškaus veiklų pasidalijimo kaip seniau kultūros politikoje įsitvirtinusiose profesionaliųjų menų srityse, – labai dažnai vienas žmogus čia atlieka keletą arba visus su šia profesija susijusius darbus, nes, viena vertus, trūksta atskirų siaurų sričių profesionalų, išmanančių cirko specifiką, kita vertus, tai ateina ir iš istorinių cirko tradicijų, – šios srities profesionalai paprastai išmano daugelį su savo profesija susijusių veiklų ir geba jų imtis.

Cirko meno kūrėjo (atlikėjo, režisieriaus) ar / ir jų grupės veiklos

- Kūrybinis / meninis tyrimas – sumanytos kūrinio (skirtingos trukmės – nuo miniatiūros iki spektaklio) temos ar idėjos tyrimas, pasitelkiant patirtį bei teorines žinias;
- individualus pasirengimas atlikti vaidmenį (miniatiūrą, numerį, epizodą), sukurti scenarijų / libretą / dramaturgiją, režisūrą, kostiumus, šviesas, scenografiją, muziką / garsą, vaizdo projekcijas ir kitas sudėtingas spektaklio dalis;
- dramaturgijos (libreto, scenarijaus, naratyvo, schemos, pjesės ar jos inscenizacijos), neverbalinio siužeto, literatūros kūrinio kaip cirko kūrinio pagrindo sukūrimas ar pritaikymas, skirtas viešam pastatymui;
- kūrinio režisavimas arba vadinamojo mentoriaus (angliška įsigalėjusi sąvoka reiškia „išorės akį“ – „outside eye“) funkcija – įvairių cirko meno raiškos priemonių (cirko disciplinų ir veiklų, vaidybos, dramaturgijos, kostiumų,

šviesų, scenografijos, muzikos ar garso, vaizdo projekcijų ir kt.) susiejimas į meninę visumą siekiant išreikšti meninę ar ideologinę kūrinio idėją arba keletą idėjų;

- vaidmens (miniatiūros, numerio, epizodo) sukūrimas, pasitelkiant vienos ar keleto cirko disciplinų, judesio, vaidybos ar kitas psichofizines priemones;
- kostiumų sukūrimas, spektaklio veikiančių asmenų aprangos pritaikymas spektaklio meninei idėjai;
- spektaklio šviesų sukūrimas – spektaklio apipavidalinimas šviesos įrangos priemonėmis siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;
- scenografijos ir / ar rekvizito sukūrimas – pasirinktos erdvės vizualiosios pusės pritaikymas meninei spektaklio idėjai bei atlikėjų saugumui;
- spektaklio garso arba muzikos sukūrimas – spektaklio garsinis apipavidalinimas siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;
- spektaklio vaizdo projekcijų sukūrimas – spektaklio apipavidalinimas vaizdinėmis arba vaizdinės grafikos priemonėmis siekiant meninės idėjos įgyvendinimo;
- (naujo) kūrinio (spektaklio) repeticijos – solinis ar grupinis kūrinio dalyvio (-ių), techninio ir kūrybinio personalo pasirengimas (naujam) kūriniai arba jo pakartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje;
- viešas rodymas / atlikimas – kūrinio (spektaklio) arba jo eskizo rodymas dalyvaujant vienam ar daugiau atlikėjų ir aptarnaujančiam personalui;
- cirko meno atlikėjo profesinės formos palaikymas – kasdienės / periodiškai rengiamos pratybos, trenavai, fizinės sveikatos palaikymo procedūros;
- cirko meno kūrėjo (atlikėjo, choreografo, trenerio, repetitoriaus ar pan.) profesinės kvalifikacijos tobulinimas – profesinių įgūdžių, reikalingų scenos kūrybinei veiklai, palaikymas ir tobulinimas.

Profesionalaus trenerio / repetitoriaus veiklos

- vadovavimas kasdienėms / periodinėms tam tikros cirko artistų grupės pratyboms, trenavoms;
- naujo kūrinio (spektaklio, miniatiūros) rengimo ar atskirų jų segmentų (variacijų, epizodų) repeticijos, asistavimas kūrinio režisieriui;
- sukurto kūrinio (spektaklio, miniatiūros) kartojimo (atkūrimo) skirtingų dalių, epizodų, repeticijų plano jo pakartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje sudarymas;
- sukurto kūrinio (spektaklio, miniatiūros, vaidmens) kartojimo (atkūrimo) repeticijos jo kartotiniam rodymui repertuare ar sklaidoje.

Profesionalaus cirko vadybininko veiklos

- institucijos ar neformalios grupės, veikiančios cirko ir su ja susijusioje srityje, bendroji vadyba;
- su kūrybinėmis cirko meno veiklomis susijusių paraiškų ar prašymų suteikti finansavimą rengimas;
- projektų ar programų sąmatų rengimas, sudarymas ir jų priežiūra;
- su kūrybinėmis cirko meno veiklomis susijusių sutarčių rengimas, sudarymas ir atsakomybė už jas;
- cirko trupės ar kitokios su cirku susijusios organizacijos, kūrybinės grupės ar festivalio programos rengimas ar sudarymas, repertuaro planavimas – konceptuali numatomų statyti ar pristatyti kūrinių ir kitų veiklų visuma;
- vykdomų kūrybinių cirko meno projektų vadyba ir priežiūra;
- kūrinių repetavimo bei viešo rodymo bendrasis koordinavimas;
- sklaidos vadyba – kūrinių rodymas išvykose Lietuvoje arba užsienio šalyse;
- kompleksinio cirko renginio organizavimas;
- cirko projektų ataskaitų rengimas ir teikimas;
- edukacinės veiklos organizavimas – ugdymo veiklos, kuriose naudojamas ar pasitelkiamas cirko meno turinys bei /arba raiškos priemonės;
- cirko meno projektų viešųjų ryšių, komunikacijos ir rinkodaros vadyba.

Profesionalaus cirko kūrinio (spektaklio), tradiciniame cirke – maniežo, techniko / darbininko (šviesų, garso arba įrangos / scenos), tradiciniame cirke kartais vadinamo uniformininku, veiklos

- techninė pagalba režisieriui, vadybininkui, šviesų arba scenografijos dailininkui, garso, muzikos arba vaizdo įrašo autoriui rengiant naują kūrinių ar jų visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.), planuojant jų apipavidalinimą ir technines sąlygas, užtikrinant atlikėjų saugumą scenoje ar kitoje erdvėje, kurioje atliekamas kūrinys;
- kūrinio arba kūrinių visumos (programos) techninių sąlygų ir specifikacijų išpildymas rodymo, pristatymo ar sklaidos metu.

Profesionalaus režisieriaus padėjėjo, tradiciniame cirke – maniežo režisieriaus / inspektorius (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato pasirodymuose, kai reikia koordinuoti keleto skirtingų meninių ir scenos tarnybų veiksmus, kūriniuose), veiklos

- naujo kūrinio (spektaklio) rengimo repeticijų darbo organizavimas, asistavimas kūrinio ar programos režisieriui;
- viešo rodymo / atlikimo parengimas ir eigos koordinavimas, užtikrinant profesionalius visų tarnybų veiksmus atliekant kūrinį (spektaklį), tvarkos užkulisuose priežiūra.

Profesionalaus cirko kūrinio (spektaklio) kostiumų meistro (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato kūriniuose, spektakliuose, kai reikia koordinuoti didelio kostiumų kiekio parengimą, tinkamą pateikimą atlikėjams, koregavimą ar keitimą rodymo metu bei jų tinkamą išvalymą ir sutvarkymą po ar tarp rodymų) veiklos

- techninė pagalba kostiumų dailininkui, režisieriui, vadybininkui, rengiant naują kūrinį (spektaklį) ar kūrinių visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.);
- tinkamo kostiumų parengimo ir pateikimo kūrinio rodymui užtikrinimas bei jų pateikimas atlikėjams greta pasirodymo erdvės;
- kostiumų valymo ir tvarkymo po pasirodymo ar tarp pasirodymų užtikrinimas.

Grimo ir / arba šukuosenos meistro (paprastai ši profesija naudojama tik didesnio formato kūriniuose, spektakliuose, kai reikia koordinuoti didelio atlikėjų kiekio grimavimą ir sušukavimą, tinkamą grimo bei šukuosenų koregavimą ar keitimą rodymo metu) veiklos

- techninė pagalba kostiumų dailininkui, choreografui, režisieriui, vadybininkui, rengiant naują kūrinį ar kūrinių visumą (festivalį, tematinį ciklą ar pan.);
- tinkamo grimo, kaukių ir šukuosenų (perukų) parengimo ir pateikimo kūrinio rodymui užtikrinimas bei pritaikymas atlikėjams prieš kūrinio rodymą ir paties rodymo metu greta pasirodymo erdvės;
- kaukių ir šukuosenų (perukų) valymo ir tvarkymo po pasirodymo ar tarp pasirodymų užtikrinimas.

Profesionalaus cirko srities vertintojo veiklos

- medžiagos rinkimas, tyrimas, susijęs su cirko sritimi, žanru ar vertintinu kūriniu (spektakliu) arba kūrinių serija (festivalio programa ar pan.);
- kūrybinio ar mokslo veikalo, recenzijos, straipsnio, interviu ar kitokio teksto rašymas, susijęs su cirko sritimi, žanru, konkrečiu kūriniu (spektakliu), festivaliu ar jų įvertinimu;

- interaktyvus dalyvavimas viešuosiuose renginiuose, susijusiuose su cirko sritimi, jos populiarinimu bei refleksija;
- profesinės kvalifikacijos tobulinimas – profesinių įgūdžių bei žinių, reikalingų cirko meno analizei ar refleksijai, tobulinimas.

Cirko srities produktų ir paslaugų sąrašas

Cirko kūrinys – spektaklis, miniatiūra, iš atskirų numerių sudaryta programa ar kito žanro kūrinys ir jo sukūrimą apimantis procesas

Cirko ugdymo veikla – meistriškumo, kvalifikacijos kėlimo kursai, kūrybinės dirbtuvės, laboratorijos, seminarai ir panašios cirko ugdymo ar ugdymo pasitelkiant cirką veiklos

Cirko projektų ar renginių ciklas – festivalis, sezonas, pristatymų serija ar pan.

Cirko dokumentavimas, vertinimas ir leidyba – cirko kūrinių ar procesų dokumentavimo, paveldo išsaugojimo; analitinio ir kritinio vertinimo; cirko leidinių rengimo ir leidybos veiklos

Cirko vadyba – srities profesionalios organizacijos ar institucijos (centro, teatro, papalpinės ar pan.) arba trumpalaikio cirko projekto bendroji vadyba, apimanti ir finansų paiešką, sąskaitybą, veiklų viešinimą, projektų vykdymą ir pan.

Cirko rezidencijos – šiuolaikinė tarptautiškai nusistovėjusi profesinės veiklos forma, labiausiai susijusi su naujų kūrinių inicijavimo, repetavimo ar profesinių mainų su kitos šalies ar vietovės bendruomene veiklomis

Antriniai srities produktai ir paslaugos

Cirko kūrinio (spektaklio) dramaturgija – libretas, scenarijus, schema, pjesė ar kitoks kūrybinis tekstas, kuriuo remiantis kuriama kūrinio režisūra, bendras kūrinio vaizdas

Cirko kūrinio (spektaklio) režisūra – cirko kūrinio ir kitų meninių raiškos priemonių visuma, kurią paprastai (bet ne visada) kuria režisierius

Cirko kūrinio (spektaklio) mentoriavimas – atlikėjų sukurta kūrinio cirko ir kitų meninių raiškos priemonių visuma, kurios dėlionę lemia mentorius („outside eye“) patarimai arba komentarai

Vaidmuo – arba epizodas, numeris – cirko kūrinio individualus segmentas, kurį kuria ir atlieka atlikėjas

Cirko kūrinio (spektaklio) repeticija – individualus arba grupinis užsiėmimas, kurio metu kuriamas ir / arba kartojamas kūrinio epizodas ar jų grupė

Cirko kūrinio (spektaklio) šviesos – kūrinio meninio apšvietimo visuma

Cirko kūrinio (spektaklio) scenografija – kūrinio erdvės meninio apipavidalinimo visuma

Cirko kūrinio (spektaklio) garsas – 1) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo visuma; 2) muzikos kūrinys, kurio pagrindu sukurtas cirko kūrinys

Cirko kūrinio (spektaklio) garso atlikimas – 1) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo gyvas atlikimas rodymo metu; 2) kūrinio garsinio arba muzikinio apipavidalinimo gyvas atlikimas įrašo ar fonogramos, skirtų kūriniui rodyti, metu

Cirko kūrinio (spektaklio) vaizdo projekcijos – vaizdo ar projekcijų visuma, skirta kūriniui rodyti, jo meninei idėjai apipavidalinti

Cirko kūrinio (spektaklio) kostiumai – specialiai atlikėjų apranga (ir avalynė), su kuria jie dalyvauja atlikdami kūrinį

Cirko kūrinio (spektaklio) grimas ir / arba šukuosenos – specialus atlikėjų grimas arba šukuosenos (perukai), skirti kūrinio meninei idėjai apipavidalinti

Cirko kūrinio (spektaklio) įrašas – skaitmeninis arba audiovizualinis kūrinio įrašas, skirtas jo sklaidai arba dokumentavimui, atminties išsaugojimui

Cirko pratybos / trenavai – kasdieniai arba tam tikru ritmu pasikartojantys cirko disciplinų ar technikų užsiėmimai, kurių tikslas – išlaikyti fizinę atlikėjų formą, judesių ir jų kombinacijų atlikimo įgūdžius

Cirko kūrybinės dirbtuvės – meistriškumo, kvalifikacijos kėlimo kursai, kūrybinės dirbtuvės, laboratorijos, seminarai ir pan. renginiai, skirti profesiniams įgūdžiams tobulinti

Cirko stažuotės – profesinė išvyka, paprastai ilgalaikė, į kitos šalies ar vietovės cirko organizaciją, skirta kūrybinei ar profesinei patirčiai perimti

Cirko konferencijos – renginiai, kuriuose kartu susirinkę skirtingų institucijų atstovai keičiasi teorinėmis arba praktinėmis profesinėmis žiniomis

Straipsniai, analitiniai arba moksliniai tekstai apie cirką – viešai, masinėje arba siauroje profesinėje žiniasklaidoje ar viešuose informacijos šaltiniuose skelbiami profesionalūs tekstai įvairiomis cirko srities temomis

Humanitariniai tyrimai apie cirką – cirko srities problemų ir reiškinių moksliniai tyrimai

Leidiniai apie cirką – specializuoti cirko srities arba jai skirti leidiniai

Paskaitos apie cirką – specializuotos paskaitos apie cirką, įvairias jo disciplinas ir su juo susijusias temas

Informacija apie cirką – informacijos apie cirko sritį kaupimas, apdorojimas ir sklaida, cirko duomenų bei informacijos bazių tvarkymas

Cirko sklaida – cirko kūrybinių ar projektų sklaida, pristatymai kitose šalies vietovėse arba užsienyje

Tarptautinė cirko tinklaveika – profesinių kontaktų su partneriais ar kolegomis kitose šalyse mezigimas ir palaikymas, tarptautinių partnerystės ir bendradarbiavimo veiklų plėtra

Cirko terapija – cirko disciplinų priemonėmis vykdomos terapijos, t. y. sveikatos gerinimo ar susirgimų prevencijos paslaugos

Cirko medicina – specializuotos medicinos paslaugos, skirtos specifinėms profesinėms cirko atlikėjų sveikatos problemoms spręsti

Socialinio cirko paslaugos – darbas su sudėtingomis, atskirtyje ar pan. būklėje esančiomis visuomenės grupėmis, naudojant cirko disciplinas arba priemones

Cirko srities raidos apibrėžimas

Profesionaliosios cirko srities kūrybos (profesionalių kūrėjų, teoretikų, auditorijos ir kt.) atžvilgiu

Profesionaliosios scenos meno kūrybos (profesionalių kūrėjų, teoretikų, auditorijos ir kt.) atžvilgiu

Profesionaliosios cirko srities procesai ir konkretūs projektai įtraukia kūrėjus, teoretikus ir auditoriją panašiai, kaip ir kitos scenos menų sritys – teatras, muzika, šokis ar tarpsritiniai scenos reiškiniai. Tačiau procesų struktūra techniškai gali būti skirtinga. Cirko projektų ir procesų tipus sąlyginai galima skirstyti į aukščiau išvardytas veiklų ir paslaugų kategorijas, tačiau tikrovėje jos siejasi, persipina.

Dalis šiuolaikinio cirko projektų ir procesų techniškai panašūs ar netgi identiški kitiems scenos menams. T. y. pagrindiniai srities profesionalai rengiami tose pačiose, kaip ir kitų scenos menų ar panašiu principu veikiančiose mokyklose, dalis jų repetitijų ir kūrybinių gamybos procesų vyksta bendrose, dažniausiai scenos menų, įstaigose (teatruose, scenos menų centruose ir pan.).

Tačiau akivaizdi ir pastarųjų dešimtmečių tendencija – daug cirko mokyklų veikia kaip atskiros institucijos, atskirai nuo kitų scenos menų mokymo įstaigų, su pastarosiomis susisiedamos nebent formaliais ryšiais. Didelės dalies cirko srities disciplinų pratyboms ir ugdymui paprastai naudojamos specifiskai įrengtos erdvės, didelė cirko kūrybinių dalis yra repetuojama ir / arba pristatoma specializuotose cirko palapinėse (mobiliose arba stacionariose), dažnai (bet nebūtinai) pritaikytose konkrečiam kūrybiniui. T. y. dalis šiuolaikinio cirko profesionalų profesiskai funkcionuoja sąlyginai uždaroje cirko institucijų grandinėje, nelabai susisiedami su kitais scenos menais, nebent gaudami su jais susijusias profesines paslaugas (vaidybos, šokio, dainavimo pratybos ar pan.).

Tradicinio cirko procesai paprastai vyksta sąlyginai uždaroje šios srities bendruomenėje. Pasirodymai dažniausiai rengiami specializuotose cirko palapinėse, tačiau jų būna ir įprastinėse kultūros centrų arba teatrų salėse.

Specializuotų šiuolaikinių cirko (kūrinių gamybos, t. y. repetacijų ir pristatymo) institucijų atsirado per pastaruosius porą dešimtmečių, tai yra visiškai naujas, nenusitovėjęs procesas, kurio bruožai yra tokie: statomi specialiuotai cirkui skirti pastatai (teatrai), kurių scenos (ar arenos, maniežo) erdvė standartiškai būna aukštesnė, sukonstruota atlaikyti didesnius svorius ir pan. Paprastai tai būna universalios, vienai kuriai trupei nepriskirtos cirko erdvės, kuriose repetuoja ar kūrinius pristato skirtingi cirko kolektyvai. Ten gali repetuoti ar pasirodyti ir kitų scenos menų atstovai, tačiau tinkamiausias tokios erdvės būna būtent cirkui. Paprastai tokiuose pastatuose būna ir pratyboms / fizinei formai palaikyti skirtos erdvės, didelio aukščio salės su specialia įranga įvairioms disciplinoms, medicinos ir fizioterapijos, masažo specialistų kabinetai, – visa tai būtina šiuolaikinio cirko artistų fizinės formai palaikyti, produktyvumui, sveikatos apsaugai ir ilgaamžiškumui užtikrinti.

Atkreiptinas dėmesys, kad pažangiausių kultūros politikos šalyse, pvz., Prancūzijoje, visas šiuolaikinio cirko vadybos, gamybos ir pristatymo ciklas organizuojamas visiškai kitaip negu sąlyginai seniau susiformavusių scenos menų. Muzikos institucijos paprastai apima, tarkime, didelius orkestrus, jų muzikantų nuolatinį įdarbinimą, muzikos instrumentų, natų pirkimą ir saugojimą, didelį aptarnaujančio personalo kiekį. Tradicinės repertuarinio teatro institucijos apima tokios ar kitokios trukmės satarčių arba nuolatinio statuso aktorių trupes, neretai jiems vadovaujantį vyriausiąjį režisierių ir pan., didelį pastatyminės / techninės dalies personalą, teatro dramaturgijos kūrinių / pjesių bazę. Įprastinės šokio institucijos procesai paprastai panašūs į teatro institucijos procesus, su pora papildomų aspektų – šokėjai dažniau migruoja tarp trupių arba projektų, o jų fizinės formos palaikymu rūpinamasi bendrų trenuotų organizavimu, techninių tarnybų darbuotojai būna universalesni, mobilesni. Tuo tarpu visi nacionaliniai Prancūzijos cirko centrai yra įrengti ir valdomi visiškai kitokių principu – visi jie yra rezidencijų tipo, tipinėje rezidencijoje yra pratybų erdvės su pagrindinių cirko disciplinų įranga ir universalios pasirodymų erdvės. Nė viename jų nėra nuolatinės trupės, didžioji šios šalies cirko kūrybos procesų dalis vyksta būtent rezidencijų principu, tačiau dalyje jų kas tam tikrą laikotarpį atrenkami keleto metų rezidentai, kurie paprastai naujų savo kūrinių pirmuosius pristatymus / premjeras rengia būtent įstaigoje, kurioje reziduoja.

Absoliuti dauguma cirko kūrinių yra unikalūs, grįsti jame dalyvaujančių atlikėjų fiziais gebėjimais ir įgūdžiais, unikalios dramaturgijos ir atlikėjų sudėties. Todėl netgi formaliai tos pačios trupės kiekvieno projekto atlikėjų sudėtis dažniausiai labai skiriasi, labai reta trupė atlikėjus samdo pagal ilgalaikės darbo sutartis, – dažniausiai jos būna trumpalaikės, apimančios konkretų terminą arba konkretaus kūrinių gyvavimo laikotarpį. Atsiradus būtinybei dar eksploatuojamame patraukliame auditorijai kūrinyje pakeisti atlikėją, dažnai perimamas vaidmuo arba epizodai pritaikomi pagal individualias profesines naujojo atlikėjo savybes.

Išskirtinis šiuolaikinio cirko procesų bruožas – jo dalyviai paprastai būna labai universalūs. Menine prasme dauguma atlikėjų turi pagrindinę discipliną, bet greta jos gerai valdo ir dar vieną kitą ar iškart keletą cirko disciplinų, paprastai jie taip pat

gerai vaidina, šoka ir muzikuoja ir / arba dainuoja. Dar vienas bruožas, išskiriantis cirko sritį iš kitų scenos menų, – dauguma atlikėjų labai gerai išmano jų specifinio darbo saugos dalykus, o kartu ir scenografijos konstravimą, scenos įrangą, jų priežiūrą ar netgi gamybą. Dalis cirko trupių verčiasi beveik be scenos technikų, nebent jie būtini paties spektaklio atlikimo procesui, neretai patys ir režisuoja, ir kuria dramaturgiją, – tai ypatingas, nuo kitų scenos menų šiuolaikinį cirką skiriantis bruožas. Tipinės nedidelės cirko trupės artistų kolektyvas paprastai būna pajėgus ne tik atlikti spektaklį, bet ir techniškai parengti jam erdvę (arba tuščioje vietoje pastatyti specializuotą palapinę), prižiūrėti ją atlikimo metu ir nurinkti po pasirodymo. Kita vertus, visas toks procesas paprastai atima daugiau pačių atlikėjų fizinių ir psichomocinių jėgų negu šokyje, teatre ar muzikoje, todėl, rengiant seriją pasirodymų, neretai būna reikalingos dažnesnės poilsio dienos negu kituose scenos menuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad cirko sąvoka apima labai skirtingo tipo kūrinius ir pasirodymus, jungiančius ir įvairias cirko disciplinas, ir skirtingus paties meno kūrinio konstravimo būdus ar žanrus, ir architektūros (erdvių naudojimo) ar inžinerijos (cirko ar jo pristatymo įrangos) idėjas.

Šiuolaikinis cirkas – socialiai labai įtraukus menas. Jis gali būti panašus į įprastinį teatrą, kuriantį spektaklius pagal gerai žinomas pjeses, kita vertus – gali būti labai artimas gatvės menų reiškiniams, trečia vertus – gali bet kokioje erdvėje kurti vaidinimus, atvirus ir įdomius bet kurio socialinio sluoksnio auditorijai.

Gana dažnas šios srities reiškinys – šeimyninis cirkas, savotiškai atkartojantis tradicinio šeimyninio cirko rangos formas ir ritmus. Jis apima ir meninės kūrybos principus – tokių trupių sudėtis iš spektaklio į spektaklį paprastai būna tokia pati ar labai panaši. Toks pasirinktas profesinio gyvenimo būdas dažnai daro įtaką ir socialiniams aspektams: tokiai trupei įprasta keliauti kartu su vaikais ir su juos prižiūrėti bei ugdyti padedančiais artimaisiais ar auklėmis, neretai tokios trupės šaltuoju metų laiku kažkur nuolat gyvena ir repetuoja, o šiltuoju – keliauja ir rengia pasirodymus.

Dar cirko kūrėjus iš daugumos kitų sričių ir profesijų išskiria tai, kad šioje srityje derinamas fiziškumas, atletiškas ir intelektualinės kūrybos formos, turinio dalykai. Paprastai cirke ir kūrėjai (režisieriai, mentoriai), ir atlikėjai derina abi šias savybes, – vienos ar kelių disciplinų gerą išmanymą ir fizinio kūno valdymo virtuozumą su intelektiniu darbu, kūrybinėmis idėjomis, geru bent teatro, šokio ar muzikos, dažnai – ir literatūros ar kitų menų, kultūros, istorijos išmanymu. Tiesa, šis aspektas skirtingiems kūrėjams galioja skirtingu mastu. Yra tradicinio cirko trupių, išpažįstančių labiau tradicines, virtuoziškas, daug metų kartojamais vienodais cirko numeriais gristas programas, be improvizacijų ar papildomų idėjų kiekvieno pasirodymo metu, tradiciniame cirke yra atlikėjų, kurie beveik visą profesinį gyvenimą atlieka vieną ir tą patį, nors ir labai aukšto meistriškumo reikalaujantį, numerį. Kitame profesijos spektro gale yra šiuolaikinio cirko / cirko teatro kūrėjai ir jų kolektyvai, kuriantys intelektualines inovacijas, conceptualius kūrinius, artimus tarpdiscipliniams projektams vizualiuosiuose menuose, beveik nenaudojantys fiziškumo, besiremiantys į pačius įvairiausius tikrovės ir žmonijos kūrybos kontekstus, naratyvus, idėjų perteikimo būdus.

Dažniausiai tai trumpalaikės profesijos sritis atlikėjams, artistams. Ir tradiciniame, ir šiuolaikiniame cirke vyraujanti profesinės karjeros trukmė yra 20–25 metai. Iš čia – paprastai labai intensyvi asmeninė karjera ir sudėtingas profesijos keitimo laikotarpis. Labai daug buvusių cirko atlikėjų galima rasti gretimose profesijose – treneriai, režisieriai (mentorai, „išorės akys“), režisierių padėjėjai, repertoriai, pedagogai, būrelių ir studijų savininkai, mokytojai, įgūdžių lavinimo meistrai, cirko organizacijų vadybininkai, cirko teoretikai, profesoriai (įvairiose šalyse jau yra cirko daktaro laipsnį turinčių specialistų, kurie buvo / tebėra cirko atlikėjai), mokyklų vadovai, socialinių projektų vystytojai, taip pat kostiumų meistrai, įrangos ar scenos / maniežo technikai / darbininkai, šviesų ir garso režisieriai.

Tai labai margaspalvė ir įvairialypė, sinkretinė meno sritis. Todėl joje sudėtinga dirbti ir atlikėjams, ir režisieriams ar mentoriams, ir teoretikams. Profesionalūs kūrėjai ar teoretikai paprastai turi gerai išmanyti skirtingas cirko disciplinas ir žanrus bei atitinkamas istorines šios srities epochas, išsiugdyti profesinį supratimą apie kokybę ir skonį visiškai skirtingose, kartais priešingų vertybių cirko rūšyse, bet kartu maksimaliai gerai išmanyti teatrą (ir su juo neatsiejamaiais saitais susijusią dramaturgiją / literatūrą), šokį bei neišvengiamai dalį cirko kūrinių lydinčią muziką. Linkėtinas vizualiųjų menų, kurie supa cirką, išmanymas ir bendroji kultūros istorijos nuovoka. Tačiau ir to maža – paprastai šioje srityje sunku išsiversti be gero darbo saugos ir sceninės įrangos, sporto medicinos, dietologijos, fizioterapijos pagrindų išmanymo. Šiuolaikinio cirko procesai beveik visame pasaulyje – labai atviri, skirtingi ir laisvamaniški, juos vertinti tenka individualiai, subjektyviai, praverčia ir politinių procesų, lemiančių kultūros situaciją konkrečioje šalyje, žinojimas. Vieningų kriterijų čia nėra ir nelabai gali būti. Juoba kad sritis pastaruosius 2–3 dešimtmečius itin dinamiškai vystosi, sparčiai bendradarbiauja ir konkuruoja su kitomis meno sritimis.

Tas pats galioja ir žiūrovams. Cirko publika – įvairialypė, apimanti itin skirtingus visuomenių sluoksnius. Tradicinio cirko mėgėjų sluoksniu visuomenėje iš dalies persidengia su klasikinės operos, baleto ar muzikos sluoksniais, kita vertus – neretai tai daugiau sportu negu kitomis kultūros sritimis besidomintys žmonės. Šiuolaikiniu cirku besišauginčiųjų grupės paprastai taip pat labai domisi šiuolaikinio šokio, teatro, performanso ar kino procesais, visuomenės valdymo ir viešųjų ryšių inovacijomis. Abiejų žanrų auditorijos jau seniai konkuruoja, ir tradiciniai, ir šiuolaikiniai pasirodymai gali būti rodomi ir sąlyginai mažam publikos skaičiui, ir surinkti didžiules žiūrovų minias, kai kuriais atvejais užpildančias ir didžiules sporto arenas.

Poveikio kitoms sritims (švietimui, socialinei aplinkai, sveikatos apsaugai, ekonomikai ir kita) atžvilgiu

Cirko raida savaip daro įtaką mokymo institucijoms, kuriose rengiami scenos menų profesionalai, ar neformalaus ugdymo įstaigų terpei. Kol kas Lietuvoje cirkas nėra įtrauktas į oficialias mokymo įstaigų programas, tačiau sparčiai daugėja su jo disciplinomis, pavyzdžiui – akrobatika, susijusių privačių ugdymo įstaigų. Greta jau paminėtų tradicinio cirko studijų poroje miestų – Kaune ir Visagine – jau diegiamos arba brandinamos jaunimui skirtų cirko studijų / mokyklų arba egzistuojančių sporto ugdymo programų papildymo cirko disciplinomis iniciatyvos, – prognozuotina, kad artimiausiais metais jos įsitvirtins.

Kadangi cirko vystymosi Lietuvoje procesai labai susiję su sklindančiomis iš Vakarų pasaulio pozityviomis patirtimis – kartu ateina ir kiti kontekstiniai procesai. Cirko bendruomenės pokyčiai ir čia verdančios idėjos pamažu ima veikti ir kitus reiškinius Lietuvos visuomenėje. Pavyzdžiui, komercinių renginių sektorių, kuris vis dažniau kaip salyginai vis dar netikėtą faktorių projektuose pasitelkia cirko atlikėjus. Taip pat gretimus scenos menus, šokį ir teatrą. Su cirku susijusių projektų atsiranda ir kitų scenos menų tarptautiniuose festivaliuose. Kita vertus, kartu su šiuolaikinio cirko idėjomis ateina ir su šios srities profesijomis susijusios kitos idėjos – sveikos, taupyti resursus skatinančios, gyvenamos (nes tai natūrali ilgaamžės profesijos siekiančių šios srities profesionalų būseną), subalansuotos mitybos, vartotojiškumo mažinimo, dalijimosi ekonomikos ir pan.

Tačiau prognozuotina, jog dėl to, kad susijęs su fizine veikla, cirko sektorius netruks susidurti ir su nuolatine traumų problema – t. y. jam teks anksčiau ar vėliau nuolat susidurti ir su sveikatos apsaugos, ir sveikatos draudimo sistema. Labai dažnai tai bus tie patys specialistai, kurie gydo sportininkų traumas ar rūpinasi jų maitinimosi subalansavimu arba draudimu, tačiau yra ir temų, kurios čia sprendžiamos savaip. Cirko profesijai labai svarbūs kūno rengybos bei kūno ir organizmo ilgaamžiškumo aspektai – todėl ir, pvz., sveikatos apsaugai teks galvoti būtent apie juos.

Poveikis sveikatos apsaugos sričiai atsiranda ir per meninės terapijos, – šiuo atveju cirko, judesio, terapijos – veiklas bei projektus. Cirko sektorius, ypač per socialinių klounų – raudonųjų nosių – judėjimą, yra vienas aktyviausių besivystančios meninės terapijos rinkos dalyvių – ir Lietuvoje, ir kitose valstybėse.

Veikiausiai stiprės ir socialinio cirko reiškiniai kaip įrankis kompleksiniam darbui su sudėtingomis ar atskirtyje gyvenančiomis visuomenės grupėmis, – kaip pastarųjų metų darbas su Linksmakalnio bendruomene Kauno rajone (užsienio pavyzdys – Palestinos cirko mokykla Birzeito miestelyje netoli Ramalos).

Cirko srities projekto apibrėžimas

Cirko srities projektas gali apimti bet kurią vieną, keletą ar keliolika veiklų, produktų ar paslaugų (nurodytų šio tyrimo aprašymuose), bet kokią jų jungtį ar kombinaciją. Paprastai cirko srities projekto pagrindinė naudojama raiškos priemonė būna ta ar kita iš cirko kildinamų ar su juo susijusių disciplinų, žanras, technika ar jų dermė. Cirkas gali būti ir šios srities projekto, kuriame kitų sričių raiškos priemonėmis, tema, turinys, turinio dalis arba ašis. Dalis cirko srities projektų būna labai susiję su šokio ar / ir teatro, ar / ir muzikos sritimis, tačiau gali būti ir jungčių su architektūros, dailės, kino ar literatūros sritimis.

Sistemiškai cirko srities projektai būna artimiausi šokio ir teatro sričių projektams, tačiau apima ir kai kurias veiklas, paslaugas ar aspektus, kurie nėra būdingi, pavyzdžiui, teatrui, kaip antai kasdienės pratybos, fizinės formos palaikymo būtinybę, atlikėjų karjeros trumpaamžiškumą ir pan.

Cirko srities raidos vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Cirko srities plėtra, institucinė kokybė	Srities raida laikytina kokybiška tada, kai srities sistemoje – panašiai kaip teatro ar muzikos srityse – susiformuos visų lygių, paprastai esančių išsivysčiusiose šalyse, savarankiška cirko kūrybos, pristatymo ir dokumentavimo subjektų sistema, galinti užtikrinti visavertį profesinį srities gyvenimą: nacionalinės / valstybinės institucijos (šio tyrimo rengimo metu tokios nebuvo nė vienos), municipalinės / miestų institucijos (jų sistemos užuomazagos jau yra), fizinių asmenų įsteigtos / privačios cirko trupės / įstaigos, individualūs kūrėjai ir skėtinės organizacijos.	Kompleksinis vertinimas
2.	Cirko srities įvairovė ir integralumas	Įvairių cirko srities disciplinų, žanrų bei formatų, įvairių rūšių bei kategorijų veiklų ir projektų buvimas ir naudojimas; valstybė neturėtų teikti pirmenybės kažkuriai vienai disciplinai, turėtų būti leidžiama joms vystytis greta, ir atskirai, individualiai, ir kartu, vykdant bendras dviejų, keleto ar daugiau žanrų veiklas.	Kompleksinis vertinimas
3.	Cirko srities profesionalumas	Visų cirko disciplinų, žanrų, veiklų bei kategorijų rūšių profesionalumo siekiamybė, prireikus užtikrinant atitinkamą mokymą ugdymo įstaigose bei mokymosi ir fizinės formos palaikymo visą gyvenimą galimybę.	Kompleksinis vertinimas
4.	Cirko srities pasiekiamumas	Profesionalusis cirkas (kaip ir kiti profesionalieji menai) turėtų būti fiziškai pasiekiamas visuose šalies miestuose, savivaldybių centruose, jų kultūros ir ugdymo įstaigose.	Profesionaliojo cirko renginių visuose savivaldybių centruose dažnumas – pavyzdžiui, bent 1 renginys per metus.
5.	Cirko srities įtraukumas	Visiems gyventojams turėtų būti sudaroma galimybė laisvalaikiu dalyvauti mėgėjiškose cirko veiklose, išlaikant galimybę geriausiems dalyvauti ir profesionaliose veiklose.	Kompleksinis vertinimas

Cirko srities raidos rodikliai

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Trupių / juridinių subjektų, vykdančių cirko veiklas, kiekis	Rodiklis turėtų indikuoti, kiek šalyje yra cirko trupių ar kitų juridinių vienetų, vykdančių cirko, iš cirko kilusias ar su cirku susijusias veiklas.	Juridinių asmenų skaičius
2.	Bendras spektaklių / pasirodymų kiekis	Turėtų būti skaičiuojama, kiek cirko spektaklių ar kitokių pasirodymų šalyje įvyko per metus.	Cirko spektaklių ar pasirodymų skaičiai
3.	Jungtinio turinio renginių (festivalių ir pan.) statistika	Vertėtų rinkti statistiką apie cirko ar su cirku susijusius festivalius, teminius sezonus ir kitus jungtinio turinio renginius, kurie paprastai būna atviresni naujovėms, eksperimentams, jaunųjų kūrėjų debiutams ir pan.	Jungtinio turinio renginių (festivalių) skaičius.
4.	Cirko eksportas	Cirko eksporto, t. y. sklaidos kitose šalyse, statistika. Pagrindinė tokios statistikos dalis turėtų pateikti aplankytų šalių, juose įvykusių pasirodymų ir pasiektų žiūrovų skaičius. Siektina, kad šis rodiklis atspindėtų ir ekonominę pjūvį, – kokius pajamų šrautus užtikrino eksporto paslaugos, kokią dalį šios veiklos ekonominėje struktūroje sudarė pajamos iš užsienio.	Pagrindiniai rodikliai turėtų būti: metiniai eksporto veiklas vykdžiusių organizacijų skaičiai, aplankytų šalių, pasirodymų juose ir pasiektų žiūrovų (kai tokia informacija nesunkiai pasiekiamą) kiekiai, pajamos iš šių paslaugų ir jų dalis šių veiklų struktūroje.
5.	Cirko pasiekiamumas	Rodiklis turėtų atspindėti profesionaliojo cirko pasiekiamumo visoje šalies teritorijoje rodiklius, pirmiausia pradėdant nuo 60 savivaldybių centrų, kuriuose koncentruojamos pagrindinės institucijos ir visų veiklos rūšių paslaugos.	Savivaldybių ir kitų gyvenviečių, kurias per metus pasiekė profesionaliojo cirko renginiai, kiekis ir šių renginių bei pasiektos auditorijos skaičiai.

Cirko srities projekto vertinimo kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Projekto kokybė	Projekto kokybė įprastomis sąlygomis turėtų apimti tokius aspektus: idėjos (-ų) kokybė ir originalumas, meninių bei kultūrinių vertingųjų savybių visuma, dalyvių sudėties profesionalumas ar išskirtinumas.	Balai, nuo 0 iki 30*
2.	Paraiškovo (ir / arba projekto dalyvių) patirtis	Paraiškovo (ir / arba dalyvių) patirtis turėtų apimti paraiškovo ir / arba projekto dalyvių ligšiolinės veiklos kokybę ir / arba originalumą ir / arba reikšmingumą profesinei bendruomenei arba plačiajai visuomenei, svarbą srities plėtrai ir raidai.	Balai, nuo 0 iki 15*
3.	Projekto naujoviškumas	Projekto naujoviškumo kriterijus turėtų atspindėti projekto naujoviškumą srities (ar vienos jos rūšių arba žanrų) arba jos istorinės patirties kontekste.	Balai, nuo 0 iki 15*
4.	Projekto svarba srities raidai	Projekto svarbos srities raidai kriterijus turėtų vertinti projekto vaidmenį srities plėtrai, įtvirtinimui arba stabiliai raidai, atsižvelgti į tai, kiek siūlomos veiklos atitinka bendruosius profesinės bendruomenės stabilumo poreikius ir auditorijos lūkesčius nuolat vartoti kokybišką kultūros produkciją	Balai, nuo 0 iki 15*
5.	Projekto sklaidos apimtis	Projekto sklaidos apimtį kriterijus turėtų vertinti konkretaus projekto sklaidos Lietuvos ar kitoje geografinėje teritorijoje, profesionaliosios kultūros pasiekiamumo visiems šalies gyventojams ir socialiniams sluoksniams aspektus.	Balai, nuo 0 iki 15*
6.	Projekto vadyba	Projekto vadybos kriterijus turėtų vertinti projekto sąmatos / finansinį / ekonominį pagrįstumą, planuojamų įkainių atitikimą vertinimo laikotarpio rinkos kainų lygiui, projekto vadybos pajėgumus ir siūlomų vadybinių sprendimų racionalumą, kai tai taikytina – viešinimo plano efektyvumą.	Balai, nuo 0 iki 10*

* Balai neturėtų būti skaidomi į jokių dirbtinius žingsnius ar laiptus – ekspertams turėtų būti paliekama galimybė, atsižvelgiant į projekto specifiką ir vertinimo laikotarpio kontekstą, nurodytoje balų skalėje skirti bet kurį iš skalės balų, tarkime, nuo 0 iki 10, turėtų būti paliekama galimybė vertinti ir 0, ir 1, ir 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ar 10 balų.

Cirko srities projekto rodikliai

Šios ataskaitos autorius laikosi nuostatos, kad universalių ir objektyvių rodiklių, leidžiančių vertinti meninės kūrybos procesus, nėra. Vienas ar kitas projektas gali surinkti labai didelius žiūrovų kiekius, tačiau būti visiškai nevertingas meniniu požiūriu ar būti nereikšmingas srities kontekste. Projektas gali būti labai naujoviškas ir svarbus sričiai, tačiau turėti labai mažus žiūrovų rodiklius. Kita vertus, projektas gali būti visiškai nenaujoviškas, tačiau svarbus konkrečiau kūrėjo kūrybai arba jo per ilgus metus išsiugdytos auditorijos poreikio vartoti kokybišką kultūrą tenkinimui. Žiniasklaidos vertinimų skaičius arba teigiamų ir neigiamų vertinimų santykis galioja tik tuo atveju, jei būtų laikoma, kad visos žiniasklaidos priemonės yra nepriklausomos ir kompetentingos vertinti sritį, – tačiau taip nėra, šiais laikais žiniasklaidos ar atskirų vertintojų vertinimus taip pat galima įsitraukti į projekto sąmatą ir pirkti kaip paslaugas, o kompetentingų šiuolaikinio cirko vertintojų Lietuvoje šio tyrimo metu beveik nebuvo. Gali būti ir taip, kad siūloma veikla yra naujoviška ir svarbi kad ir komerciškai orientuoto sektoriaus ar kurio jo segmento vystymuisi, todėl yra iš dalies finansuotina. Ligšiolinės Lietuvoje naudojamos kultūros ir meno vertinimo rodiklių sistemos, autoriaus vertinimu, yra iš esmės beprasmės ir neefektyvios. Tą liudija ir kai kurių šalių kultūros finansavimo fondų ataskaitų formos, kuriose nepašoma pateikinti jokių rodiklių, tik laisva forma aprašyti projekto procesą.

Vieninteliai objektyvūs projekto vertinimo rodikliai gali būti subjektyvių aspektų visuma – kiek jo vykdymas atitiko paraiškoje nusimatytas gaires ir planus bei kaip projektą / veiklą vertina profesinė bendruomenė ir plačioji visuomenė.

Bendrosios statistikos dėlei verta projektų vykdytojų prašyti pateikti kai kuriuos rodiklius, tačiau norėtųsi daryti pabrėžti, jog tai netinka paties projekto vertinimui ir turėtų būti bendrosios kultūros statistikos, apimančios ir valstybines bei savivaldybines biudžetines organizacijas, ir nevyriausybinį (NVO), ir komercinį privatų sektorių, dalis. Be to, vertėtų leisti subjektams patiems pasirinkti, kokias rodiklių kategorijas pateikti, nes skirtingiems projektams taikytini skirtingi rodikliai:

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio aprašymas	Matavimo vienetas
1.	Sukurtų / surengtų / paskleistų produktų / paslaugų kiekis	Rodiklis turėtų įvardyti tikslų sukurtų kūrinių arba surengtų renginių, sklaidoje pristatytų projektų skaičių. Tai gali apimti įvairias veiklas ir produktus – ir meno kūrinius, ir ugdomouosius projektus bei leidinius ar straipsnius ir kt.	Sukurtų kūrinių, surengtų renginių, pristatytų projektų arba suteiktų paslaugų skaičius
2.	Pasiektos auditorijos dydis (žiūrovų skaičius)	Rodiklis turėtų įvardyti, kai tai įmanoma, tikslią pasiektos auditorijos statistiką, kurios kategorijos skirtingose veiklose gali skirtis, – spektaklių ar festivalių atveju tai renginio žiūrovų, ugdomųjų veiklų atveju – renginių dalyvių, parduotų leidinių atveju – nupirktų egzempliorių ar knygą bibliotekose užsisakiusių skaitytojų kiekiai.	Renginių žiūrovų arba produktų / paslaugų vartotojų skaičius
3.	Dalyvių skaičius	Šiame rodiklyje rekomenduotina nurodyti projekto dalyvių statistiką. Tačiau vertėtų tai išdiskutuoti su kitų scenos menų sričių ekspertų grupėmis ir turėti apibendrintus aprašus. Nes skirtingų veiklų kategorijose šis rodiklis gali būti skirtingai apibūdinamas. Pvz., spektaklio ar festivalio atveju tai būtų kūrybinės, vadybinės ir techninės projekte dalyvaujančių asmenų grupės, ugdymo veiklos atveju – labiausiai vadybininkų ir pedagogų / seminarų vedėjų ar pan. grupės, leidinių atveju – autorių ir vadybininkų grupės.	Projekte dalyvavusių asmenų skaičius
4.	Teritorinė sklaida (pasiekti miestai ar kitos vietovės)	Kai tai įmanoma, šis rodiklis turėtų atspindėti, kuriuose miestuose, miesteliuose ar rajonuose, kokiame jų skaičiuje buvo pristatytas konkretus projektas / kūrinys, surengta ugdomoji, socialinė ar kitokia veikla. Tačiau daliai veiklų persikeliant į virtualiąją erdvę šis rodiklis kai kuriais atvejais tampa nebeaktualus arba per brangus nustatyti (pvz., reikėtų analizuoti visų prisijungimų prie kūrinių nuorodos duomenis).	Miestų, savivaldybių centrų / rajonų, kuriuos pasiekė projektas, statistika

P.S. Bendra pastaba dėl srities raidos ir projektų vertinimo kriterijų bei rodiklių: būtina surengti visų sričių, o ypač scenos menų, ekspertų bendras diskusijas apie šiuos aspektus ir siekti parengti bendrus sričių raidos ir projektų vertinimo kriterijus ir rodiklius. Ekspertų patirtys, sričių plėtros šalyje fazės – labai skirtingos, siūlymų formuluotės gali smarkiai skirtis, tačiau panašaus formato kūrybinėms veikloms turėtų būti taikomi panašūs vertinimo principai. Pavyzdžiui, neturėtų vienose srityse būti vertinamas auditorijos masiškumas, o kitose – tik sukurtų kūrinių kiekis, vienose – tik žiūrovų skaičius, nevertinant regioninio pasiekiamumo, o kitose – tik regioninė sklaida, nevertinant bendro žiūrovų skaičiaus, ir t. t., ir pan.

